

Izvestje
c. kr. državne nižje gimnazije
v Ljubljani
o šolskem letu 1893/94.

Na svetlo dal c. kr. ravnatelj

Fran Wiesthaler.

Vsebina.

- 1.) Argivska ravnica. Spisal *S. Rutar.*
- 2.) O račji kugi. Spisal *Jos. Hubad.*
- 3.) Šolska poročila. Sestavil *ravnatelj.*

V Ljubljani 1894.

Založila c. kr. državna nižja gimnazija.

Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Izvestje

c. kr. državne nižje gimnazije

v Ljubljani

o šolskem letu 1893/94.

Na svetlo dal c. kr. ravnatelj

Fran Wiesthaler.

Vsebina.

- 1.) **Argivska ravnica.** Spisal prof. *S. Rutar.*
- 2.) **O račji kugi.** Spisal prof. *Jos. Hubad.*
- 3.) **Šolska poročila.** Sestavil *ravnatelj.*

V Ljubljani 1894.

Založila c. kr. državna nižja gimnazija.

Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Argivska ravnica.

Najlepša in najplodovitejša ravnica vzhodnega Peloponeza je ona, ki se razprostira na severni strani Navplijskega zaliva med argolsko-arkadskim razvodnim gorovjem in vapnenčevo gromado Helijem (najvišji vrhunec je Sv. Ilija 1199 m). Od pustega in skoro neobljudenega vapnenčevega pogorja Maleva (starega Artemizija, najvišji vrhunec 1772 m), spušča se kot ostroga proti vzhodu nizek gorski hrbet, ki nehuje z okroglim Gradom argolskim, na katerem se vzdiga ponosna trdnjava na temeljih stare «larise» (289 m). Ta hrbet deli Argivsko ravnico v dva skoro jednaka dela: severni in južni. Vsporedno z njim se vleče bolj na jugu še drug hrbet, ki prihaja k morju pri mestecu Miliju (stari Lerni, domovini lernejskega zmaja) in zapira tako Argivsko ravnico na jugu. Od tod se vije ravnica v polokrogu okoli Navplijskega zaliva do osamljenega slemena Čakalija (337 m), ki zapira Argivsko ravnico na jugovzhodni strani; vendar se vleče nizka dolina tudi okoli tega hrbita tjedoli do luke Telonske ob Navplijskem zalivu.

Po suhem vodijo trije dohodi v Argivsko ravnico: od severa, zahoda in vzhoda. Najvažnejši je prvi, od Korintskega zaliva in istma sem doli. Od tu vodita dve poti proti Argolidi, in sicer ob rečicah Longu na zahodu in Leuki (Hagionori-potok) na vzhodu. Med njima se vzdiga najprej odbiti vapnenčev stožec Akrokorint (575 m) in južno od njega še višja gromada Skona (703 m). Med obema pa med pogorjem Oneia (582 m) na vzhodu teče rečica Leuka in ob tej je vodila vedno glavna pot (sedaj železnica) proti Argivski ravnici. Blizu povirja te rečice je stala stara Tenea, ki je znana po tam najdenem Apolonovem kipu, nahajajočem se sedaj v gliptoteki v Monakovem. (Prav za prav je to le kip nekega atleta.) Pri postaji Hiliomodi je razvodnica med obema rečicama (sedlo Lithari), in onkraj te se razprostira mala planota (180 m) ob povirju Longo-rečice. Tu je stalo staro mesto Kleonai in tu se združita oba dohoda od Korintskega zaliva ter gresta potem skupno čez široko sedlo Dervenaki (330 m) blizu stare Nemeje proti jugu. Na severozahodu tega sedla se blišče snežene višine Zirije (stare Kyllene, 2374 m), pod Nemejo pa opazimo globoko pečino, v kateri je baje bival strahoviti nemejski lev.

Na južni strani sedla se vleče stisnena jaruga, po kateri teče potok Dervenaki. Ta jaruga se potem razširi v dolino in tu se nam prikažeta dva vrhunca: bolj robasti, a topi Sv. Ilija (807 m) in bolj stožčasti Saros* (659 m). Med obema čepi skalnata gorica, na kateri je stal nekdanji mikénski grad, čegar razvaline se sedaj od daleč jedva spoznajo. Konec doline in v začetku ravnice zagledamo na levi tudi visoke, precepom podobne rove: to

* Novogrki izgovarjajo tako ostro početni s, da ga Nemci s ss pišejo, n. pr.: ssa-ranta = τσαράκοντα.

so skalnati grobi mikénski. Ravno pred nami pa se nam prikaže skalnati zapah navplijski s svojima zadnjima odrastkoma: skoro nepristopnim Palamidijem (235 m) in Ičkalehom (85 m). Nekoliko bolj na desni strani opazimo argolski Grad in kmalu potem, ko zapustimo postajo Plihtijo, zagledamo na podnožju Evbeje (532 m) najiminitnejše argivsko svetišče Herajon. V starem času so vodile poleg tega najzložnejšega dohoda baje še druge gorske poti v Argivsko ravnico, namreč iz Teneje skozi «Klisuro» naravnost proti jugu (proti Tirintu) ter od te poti nekoliko bolj proti jugozahodu med Sv. Ilijo in Sarom v Mikene.*

Od zahoda, iz Arkadije in Lakonije, je bil vedno najzložnejši dohod v Argivsko ravnico prelaz čez sedlo Muhli (Paleomuhli), ki leži sicer 753 m nad morjem, ali le 90 m nad Tripolico, sedanjim središčem Arkadije. Čez to sedlo je vodila že v starem veku najkrajša cesta (čez miliški hrbet in skozi gorenjo dolino Achladokampos) v Tegejo, v staro središče Arkadije, jugovzhodno od Tripolice. Po tej cesti je tekel atenski sel Fidipides l. 490. v Šparto, da je naznanil napad Perzijancev pod Datijem in Artafernom. To 1140 stadijev (220 km) dolgo pot je pretekel vrli sel v dveh dneh. Na meji arkadski, v sedlu Muhliju, srečal je Pana, čegar kraljevstvo se je tu začinjalo.** Bog pastirjev je nagovoril Fidipida ter mu naložil, naj naznani njegovo naklonjenost Atenčanom, ki so vsled tega sezidali Panu svetišče v pečini na severozahodni strani Akropole. Sedanja železnica pa se je ognila tega sedla in jo zavila daleč proti jugu okoli pogorja Partenija. Poleg sedla Muhlija vodita še sedli Skalaes (stari Klymax, 1176 m) in Portaes (čez 1100 m) iz doline reke Panice na Arkadsko planoto, in sicer naravnost proti Mantineji (severno od Tripolice).

Od vzhoda vodi v Argivsko ravnico jedna sama pot, in sicer iz starega Epidavra čez 430 m visoko sedlo mimo Asklepijevega svetišča in dalje čez skriljevčeva brda ligurijska po precej globoki brazdi Sv. Ilije (onoga, ki meri 1199 m); na Grškem se namreč skoro vsi vrhunci tako imenujejo. Po tej brazdi so izpeljali v najnovjšem času precej dobro cesto iz Navplije do Asklepijevega svetišča.

Argivska ravnica je bila v prazgodovinskem času morski zaliv, katerega so napolnili z naplavino potoki, ki prihajajo kakor polomeri od vseh strani proti sredi ravnice. Tudi še dandanašnji se nadaljuje to napolnjevanje, ker je morsko dno ob severnem koncu zaliva popolnoma plitko in se znižuje le polagoma, tako da je morje med Navplijo in Milijem stoprav 15 m globoko. Ravnica je torej «dar potokov». Največje vode prihajajo od zahoda, ker je tu pogorje mnogo višje in navzema torej mnogo več vlažnosti. Ob teh potokih navzgor vodijo najzložnejši potje do Arkadske planote. Največja argivska reka je že imenovana Panica ali stari Inachos, ki priteka po široki in rodovitni dolini. Pod mestom Argom izliva se vanj njegov desni dotok Kserias (Charadros), ki mu prinaša o deževju največ vode. Od severa priteka v Panico potok Dervenaki (stari Kephissos) mimo Mikén. Od vzhoda prihajajo sicer le majhne jaruge, ali zato jih je po številu mnogo več.

Vsi ti potoki pa so zgolj lijaki, sušci, ki se le ob deževju napolnijo z vodo za malo časa, drugače pa nemajo nikoli niti kapljice vode. Kader se ulije ploha v gorah, tedaj se privali najedenkrat velikanska množina vode po

* Steffen, Karten von Mykenai (načelna karta in besedje str. 7).

** Curtius, Der Peloponnes, II. 367.

prodnatih strugah, ki so mnogokrat še premajhne, da bi mogle vode držati in tedaj se razlijejo šumeči toki po bližnjem polju, katero pa žal tudi podplujejo s prodom in peskom. Posebno se bojé prebivalci povodnji potoka Kserija, ki ima do 100 m široko prodnato strugo, dočim je Paničina mnogo neznatnejša. Blizu morja se izgube vse reke v močvirju, ki obdaja obalo okoli in okoli, jedini Kefalari (stari Erasinos na južni strani Arga) ima skozi vse leto vodo in doseza tudi morje s svojim izlivom.

Argivska ravnica je torej jeden najbolj suhih predelov vsega Peloponeza, ker ji jemljejo arkadske in lakonske gore vso mokroto. Ob istem času, ko se ulivajo velike plohe po zahodnem Peloponezu, pade v Argivski ravnici jedva nekaj kapljic dežja. Zato jo imenuje že Homer (Ilias IV. 171) *πολὺδίψιον*, t. j. zelo žejno. Vrhu tega je skoro vsa ravnica brez drevja in sence, torej tudi brez mokrote. Vender je podobna spomladi smaragdno-zeleni preprogi. Ali po dokončani žetvi (koncec maja) zdi se vsa ravnica kakor žolta pustinja in le tu pa tam se kažejo zelene lise vinske trte, korintov in v novjšem času tudi tobaka. Da ne uniči žgoča vročina ostalih poljskih sadežev in oljike, ki potrebuje mokrote, zato imajo prebivalci sredi polja vodnjake napravljene, iz katerih jim vlačijo vodo konji ali mežgi z zavezanimi očmi. Vzdignjeno vodo spuščajo po žlebovih in potočinalh med lehe ali okoli dreves, da ne usahnejo.

Argivska ravnica obsega 202,5 km², torej jedva stoti del Peloponeza, in se prirodno deli na tri pasove. Najpoprej se vleče ob podnožju gorá ravninski pas, ki je sicer položen, ali vender vidno nagnjen proti sredini. Tu so tla prodnata in včasih leže tudi na površju celi kupi proda (groblje). Takošen pas se vleče posebno ob severnih in vzhodnih obronkih (od 25 do 80 ali 110 m nadmorske višine) in je seveda le malo rodovit. Proti severu vzdiga se Argivska ravnica celo do 200 m in prehaja počasi v dolino Dervenasko. V sredi, vzhodno od Arga, je ravnica skoro kot miza gladka (do 25 m), ilovičasta in tu pa tam nekoliko peščena. Ob morju pa se vleče pas močvirij in lokev, po katerih raste samo bičevje.*

Razen poslednjega pasa je vsa Argivska ravnica dobro obdelana in sluje kot najrodovitnejša v vsem Peloponezu. Pašnikov ni po njej nikjer, a vender redé tu še dandanašnji lepe konje (le v malem številu), ki se pasejo po njivah in strniščih. Tako je ohranila Argivska ravnica še do današnjega dne vsaj deloma svojo slavo, katero jej daje Homer, da je *ἰαπόβορον*, t. j. «konjeredéca». Ob podnožju gorá je nekoliko oljčnikov, drugodi pa sejejo večinoma žito in krmo. V sredi ravnice uspevajo najbolj pšenica, turšica, tobak in stročnata zelenjad, blizu mest pa vrtna zelenjad. Sadnega drevja je prav malo, naranč in limon nič, ker manjka mokrote. Vinsko trto in poleg nje tudi korinte gojé najbolj v jugovzhodnem roglju pri Navpliji, kjer teče vodnati Kefalari.

Že ta rodovitnost sama daje Argivski ravnici veliko veljavo in more rediti mnogoštevilno prebivalstvo. Ali še večjo važnost dobiva Argolida od tod, da vodi skozi njo jedina pot iz srednje Grške, zlasti njenega vzhodnega dela, čez istmus v Peloponez, imenoma v Arkadijo, Lakonijo in Mesenijo. Tu se stekajo tako rekoč vse poti v Peloponezu, in kdor hoče iz Aten v Sparto, mora še dandanašnji skozi Argos, kakor v starem veku. V tem pa leži velika strategična in politična pomemba. Kdor je gospodoval v Argu, ta je zapovedoval vsemu vzhodnemu Peloponezu in tudi tjeven čez Peloponez. Nasprotno

* Philippon, Der Peloponnes. Berlin 1892, str. 61, in naslednje.

pa Argolida ni imela nikoli pomorske važnosti, čeravno leži ob tako globokem zalivu. Deloma je temu kriva ravno dolgost, torej oddaljenost tega zaliva, deloma pa razvpita močvirja ob morju (primeri njih simbolični izraz v «Iernejsem zmaju»).

Prirodno in vojaško središče vse Argivske ravnice je Argos, kamor kažejo vse doline in vodijo vse poti. Ta kraj je že sam na sebi najbolj utrjen, brani ga osamljena gorica in široka struga Kserijeva, ki se vleče polokrožno okoli mesta. Ko je nemški stotnik Steffen videl pozicijo Arga, vzklknil je, da ni nobeno drugo mesto izvoljeno gospodovati vsej ravnici, nego Argos, in da so se morali v vsch časih okoli te točke zbirati vsi domačini. In zato je dalo tudi to mesto ime vsej deželi, ker Strabon nam pripoveduje, da pomeni «argos» v pelaškem jeziku toliko kot ravnino. Nekoliko časa so sicer tekmovala z Argom še druga mesta: Tirint, Mideja in Mikêne. Ali vsa ta tri so ležala zunaj pravega središča, Tirint 2 km od morja osamljen na nizkem griču sredi močvirij, Mideja visoko gori na obronku Evbeje, a Mikene 15 km daleč od morja. Poslednje mesto je imelo sicer tudi svojo strategično važnost kot čuvar prehodov od Korinškega zaliva in istma sem, vendar ni moglo dolgo tekmoovati z mnogo močnejšim Argom.

Poleg strategičnih potij je izvestno mnogo pripomogel k ustanovitvi tega mesta tudi grič H. Elias (primeri sv. Ilijo na gorečem vozu s solnčnim bogom Helijem), ki se vzdiga nad vso okolico. Z njega se lahko pregleda vsa Argivska ravnica in okolišne obronke z njih dolinami in debri na jedno stran tjedoli do Navplijskega zaliva, a na drugo stran tjegori do Korinškega zaliva in še čez-enj obronke Kiterona, Helikona in Parnasa. Tu je torej že priroda sama ustvarila razgledno mesto za opazujočo stražo. In zares so imeli Mikenci tam gori svoj glavni utrjeni stolp za stražnike, kajti boljsega in veličastnejšega stražišča in opazovališča si ne moremo misliti.

Že v teh topografičnih razmerah je torej izraženo sovražno nasprotstvo med štirimi argivskimi mesti in to nasprotstvo nam pojasnjujejo tudi stare pripovedi o bojih med tujini doseljenci in domačini.

Po grških pripovedkah je stoloval v predavni časih v Argu mitičen kralj Foronej, prakralj vse Argolide. Njegovo ljudstvo je bilo izvestno istega roda, kakor poznejši Grki, ter je doseglo celo neko stopinjo posebne kulture, katero imenujejo učenjaki «kikladsko». Neoporekljiva resnica pa je, da so se med temi prvotnimi prebivalci naselili tuji, azijski elementi, Karijci in Lelegi.

Ko se je razcepila stara ahajska ali danajska država v Argu, dobil je starejši sin Akrizij Argos, a mlajši Proit Herajon, Midejo in Tirint. Iz tega se vidi, da so Mikêne novejša utemeljitev. Pripovedka govori namreč, da je ustanovil to mesto tujec Perzej za vlade Proitovega sina Megapenta. Kmalu potem si je podjarmil Perzej tudi svojega starejšega soseda Tirint in Tirinčani so morali dolgo robovati Mikêncem, kakor nam to pripoveduje pripovedka, po kateri je moral Heraklej, rodod Tirinčan, opravljati hlapčevska dela Evristeju, kralju mikênskemu. Ko so se Dorci naselili v Peloponezu, podjarmili so tudi Argos in od tod še nevarne tekmovalce ob vzhodni strani Argivske ravnice.

Mikêne leže na severnem robu Argivske ravnice, že v brdju. Samo dolina potoka Dervenakija se dotika na vzhodni strani tistega hrbita, na katerem je stal nekdanj grad mogočnih Atrejevičev. Od najnotrajnjšega zaliva Navplijskega so Mikene oddaljene 15 km od najbližnje luke (Navplija) pa

18 $\frac{1}{2}$ km. Nasproti centralni legi Arga nahajajo se Mikene v najskrajnejšem kotu, ki ima le manjšo važnost za gospodovanje čez Argivsko ravnico, ker jim manjka defenzivne moči, pač pa so bile utrjene Mikene nevarne za Argos. To nasprotstvo je izraženo tudi v pripovedki o sovraštvu med Projtčiji in Perzejeviči.

Danaaj je pribežal, zalezovan od brata Egipta, v Argos, pregnal argivskega kralja Gelanorja ter se utrdil na prestolu v Argu. Njegove hčere, Danaide, so pomorile vse svoje zaročence (Egiptove sinove), le Hiper-mnestra je rešila svojega, po imenu Lincej, ki je postal naslednik Danajev. Po njem so se imenovali Argivci odslej naprej Danajci. Jeden izmed danajskih vladarjev se je imenoval Akrizij in je pregnal svojega mlajšega brata Proita, ali ko se je ta s tujo pomočjo zopet povrnil, moral mu je Akrizij odstopiti Tirint itd. Njegova hči Danač je imela roditi sina, ki bi svojega deda s prestola pahnul. Da bi se to ne zgodilo, dal jo je oče zapreti v podzemeljsko klet (thalamos = čumnata), a tu se jej je približal Zen v podobi zlatega dežja (znano je, kako je Herodot to pravljico tolmačil čisto realistično), in ona je rodila Perzeja. Razkačeni oče je dal hčer in vnuka zapreti v skrinjo in ju v morje vreči. Ali neki tuj kraljevič ja je rešil in vzgojil Perzeja. Ko je ta prebil mnogo čudnih zgod, povrnil se je s svojo materjo, poiskal Akrizija, ki je bil med tem v Tesalijo pobegnil, in ga ubil pri bojnih igrah. Sam pa se je povrnil v Argolido, a ker se je bal nastopiti Akrizijevo dedščino, zamenjal je s Proitovim sinom Argos za Tirint ter sezidal Mikene in Midejo. Po smrti so mu postavili «heroon» ob cesti iz Miken v Argos.

Z ozirom na izročilo o prekomorskih doselbah iz Male Azije v Argolido moramo spoznati kot verjetno, da je prišel bojevit rod pomorščakov (t. j. Perzejeviči) v Argolido, ukoreninil se najprej v Navpliji, potem sezidal Tirint ter dalje ob robu ravnice idoč Midejo in Mikene. Iz teh trdnjav so po tem tuji napadali domače prebivalstvo v Argu. Obzidje tirinško in mikensko spada v jedno in isto dobo (čeravno je prvo nekoliko stareje), oboje je na enak način sestavljeno, in zdi se, da sta bila oba ta dva grada sezidana iz sovražnih namenov proti Argu.*

Lega Trinta je taka, da si ne moremo misliti te trdnjave neodvisne od Navplije, in zares trdi pripovedka, da so jo ustanovili tuji mornarji, kiklopi, t. j. likijski zidarji, ki so baje sezidali tudi «levja vrata» v Mikenah in «lariso» v Argu. Mnogo dobrih vzrokov nam potrjuje, da sloni ta pripovedka na resnični podlagi in da so v Argolidi zidali vzhodni mojstri.** Tudi motiv «levjih vrat» se nahaja večkrat v Frigiji.

S Pelopoviči se začenja po pripovedki druga doba za Mikene. Pelops, sin frigijskega kralja Tantala, prišel je v moški dobi v Pizo ter si pridobil tu kraljevo hčer Hipodamejo in z njo vse kraljestvo. Iz Elide je razširil potem svojo oblast čez Arkadijo in Argolido ter si nazadnje prisvojil ves Peloponez. Zen sam je baje poslal Pelopu kraljevo žezlo po Hermu. Kakor vidimo iz te pripovedke, prišli so novi doseljenci iz Azije, in sicer po suhem skozi Macedonijo in čez istmus doli, polastili so se starega grada Perzejevičev in ga še bolj utrdili, da so mogli od todi napadati Argos. Na zidovju mikenskem se pozna poleg surovega kiklopskega dela tudi bolj napredno zidanje poznejše dobe (levja vrata, kupulni grobovi itd.).

* Steffen, Karten von Mykenai, besedje str. 6.

** Overbeck, Geschichte der griechischen Plastik, 1893, str. 23.

Tudi če pregledamo stare ceste iz heroiške dobe,* prepričamo se, da so imele Mikene ob času Pelopovičev močno zvezo s Korintom in da moramo z vojaškega stališča smatrati ta grad kot temeljno točko, katero so od severa doli potisnili za ofenzivno operacijo proti Argu.

Pelopova sinova Atrej in Tiest pribežita iz strahu pred svojimi mnogoštevilnimi sorodniki k svojemu svaku Stenelu v Mikene, in ta jima odloči za bivališče Midejo. Ko je pozneje Stenelov sin Evristej padel v boju proti Heraklejevičem, polastil se je Atrej vlade v Mikenah, katero je vodil že za Evristejeve odsotnosti. Potem se je dolgo časa prepiral s svojim bratom, ki je hrepenel po prestolu, dokler ga ni zadnjič iz dežele pregnal. Njegova vnuka sta bila Agamemnon in Menelaj.

Atrejeviči, ki so bili tako bogati, da so prišli v pogovor, združili so razcepljeno deželo v jedno samo državo, potem ko so premagali staro nasprotnico Argos. Tedaj je postavil Agamemnon svojo prestolnico v «dobro zidanih, širokocestnih in zlatabogatih Mikenah». Sedaj je postalo to mesto tudi zemljepisno središče mogočne države, čije oblast se je raztezala proti jugu čez Navplijski zaliv dalje na bližnje otočiče. Po trojanski vojni pa je razpadla država Atrejevičev. Dorci so se polastili Arga ter naredili iz njega zopet prvo trdnjavo v Argivski ravnici, ker je strategično in taktično močnejša, nego Mikene in Tirint. Ti dve mesti, ki sta gospodovali nad vsemi poti od severa in vzhoda (Tirint tudi nad dohodom od morske strani), sta se morali podrediti Argu, in od tedaj naprej odločeval je jedino le ta o usodi Argivske ravnice.

Le ob času perzijskih vojn se povzdignejo Mikene in Tirint še enkrat kot samostojni ahajski državi v nasprotju z Argom. V bitko pri Platejah poslali sta obe mesti skupaj 400 dobro oboroženih mož. Toda ločitev Miken in Tirinta od Arga je bila le mimogredoča ter je trajala le toliko časa, dokler se ni Argos zopet ojačil. Ko se je to zgodilo, ni smel več trpeti poleg sebe sovražnih tekmovalcev in zato jih je moral premagati. To pa še ni bilo zadosti; zakaj, ko bi se bila kaka sovražna država teh trdnjav polastila, nastala bi za Argos še večja nevarnost, nego mu je pretila od nezdruženih mest. Če si je hotela torej nova vlada v Argu zagotoviti svojo bodočnost, morala je omenjeni trdnjavi ne samo premagati, nego tudi razrušiti, vsaj toliko, da nista mogli več nevarni postati. In to se je tudi zgodilo l. 463. pr. Kr. Od tedaj sta ostali obe mesti večinoma pusti in prazni in poznejše naselbine niso dosegle več nikakošne važnosti. Argivcem ni se bilo treba bati, da bi jim nevarni tekmovalki zapirali glavne dohode k Argivski ravnici.

Od tedaj naprej Argos ni več izgubil svojega voditeljstva. Celo v srednjem veku je ohranil značaj važne trdnjave in čeravno je bil večkrat razdejan, vzdignil se je vendar vselej zopet iz svojih razvalin ter prebil vse časovne nezgode do današnjega dne. Še l. 1822. je branil Demetrij Ipsilanti argivsko trdnjavo hrabro proti Turkom.

Še sedaj je Argos največje mesto v vzhodnem Peloponezu in šteje blizu 10.000 prebivalcev. Kraj je zelo obširen, ima mnogo poslopij, ali med njimi je večina zelo bornih in siromaških, lesenih in razdrtih. Mesto je popol-

* Stare ceste so bile močno strme in zelo ozke, zato moramo soditi, da se je že v starem času, kakor še dandanašnji v Peloponezu, vršil ves promet skoro izključljivo na tovarnih živalih.

noma celinsko in ima le malo trgovino z domačimi pridelki, z obleko, orodjem in orožjem. Tudi obrtnost se razvija v njem v svojih kaleh, t. j. tu so naseljeni domači rokodelci, ki izdelujejo vse tiste predmete, katerih potrebuje domače ljudstvo. Kakor se zdi, prinesla mu je železnica novega življenja, in mesto se vedno bolj širi. V njem je sedež eparhije (okrajne gosposke), gimnazija in v mestni hiši majhen muzej za manjše izkopine iz Miken in Herajona.

Nasproti Argu pa je Navplija čisto primorsko mesto in zdi se, kakor da sta si obedve razdelili svoji ulogi. Sicer je bil pomorski promet iz Navplije vedno zelo omejen, ali ker ima ugodno lego za vojaške utrditve, zato je veljalo to mesto v vseh časih kot nekaka bojna luka. Tu je našla pomorska sila lahko svoje zavetišče in od tod je bilo mogoče gospodovati nad celinsko cesto proti Korintu. Že Franki so utrdili Navplijo, še bolj pa Benečani, ki so naredili iz nje za tedanje čase neužugljivo trdnjavo. Tudi v našem stoletju je imela Navplija še svojo vojaško važnost, dokler se je morala mlada grška država naslanjati na bojno brodoge tujih velesil. Trdnjavam na Palamedu so dali staroklasiška imena, n. pr. Miltiades, Leonidas, Epaminondas, Achilleos itd. Navplija šteje sedaj le 6000 prebivalcev, in v bližnjem predmestju Proniji, ki je tudi še ohranilo svoje zgodovinsko ime, še 1700. Glavna napaka mesta je, da ima pretesno ležó, ulice so tesne in usmrjene, nedaleč od mesta je obala močvirnata. Luka je zelo plitka in veliki parniki morajo daleč zunaj ostajati, ko pridejo po deželne pridelke.

Po tem splošnem pregledu Argivske ravnice in njene zgodovine oglejmo si še malo natančneje sedanje ostanke teh glavnih ognjišč najstarejše evropske omike. Gotovo ni stalo nikjer drugodi na svetu na tako malem prostoru toliko važnih mest in zgodovinskih spomenikov, kakor ravno v Argivski ravnici. Začnimo najpoprej z Mikenami, ker so postale najslavnejše po svojih izkopinah.

Razvaline mikenske ležó skoro skrite na skalnatem griču v kotanji med Sv. Ilijo in Sarom. Razen zahodne in jugozahodne strani je skala povsodi tako strma, da skoro ni potrebovala nikakošne umetne utrditve. Pot k trdnjavi vodi iz vasi «Harvati» po ploskastem hrbtu, ki se vleče in vzdiga od juga proti severu med potokoma Dervenakijem in Havom. Na jedenkrat se obrne pot na desno, in pred nami stojó slavnoznaná «levja vrata». Ta so iz treh debelih skalnatih stebrov sestavljena, ne posebno velika ali globoka in imajo nad gorenjim pragom med kiklopskimi kameni trivoglato odprtino, ki je z reljevno ploščo zadelana. Sredi te plošče je vzbočeno izklesan pokončni steber s kapitelom, ob katerem se vzpenjata dva leva z glavama, na zunaj obrnenima. Glavi sta bili v vratova vdeleni, a sta že davno odpadli in sta se poizgubili. Vsa podoba ni nič družega nego mestni grb, kakoršni so se nahajali tudi drugodi po klasičnih zemljah in po orijentu. Leva sta bila stražnika mikenske trdnjave in njih glavi sta gledali izvestno režeč in srdito na ptujca. Po slogu je delo podobno likijskim skulpturam in spominja nekoliko tudi asirskih. Iz tega se sklepa, da so izklesali to ploščo tuji umetniki in nam zapustili v njej jeden najprvih spominkov vzbočevalne umetnosti.

Vstopivši skozi «levja vrata» zagledamo na desni strani tik kiklopskega ozidja okrogel prostor, kjer je našel Schliemann l. 1876/77 «kraljeve grobe mikenske». Ta prostor ima okoli 30 m v premeru in je obdan z dvema nizoma pokončno stoječih plošč iz žoltega školjkastega peščenca («rodos»), izmed katerih je imelo pet zelo arhajične relieve iz starejše dobe, nego «levja vrata»

(bile so to nadgrobne plošče) in zato so jih prenesli v muzej v Atene. Prostor med obema nizoma je bil z ilovico natlačen in ves krog je bil svetišče, ker so tu ležali imenitni junaki. Grobi sami so bili v živo skalo vsekani. Schliemann jih je odkopal pet, v katerih je bilo petnajst nesežganih mrličev pokopanih, a grško arheološko društvo še šestega, v katerem sta ležala dva mrtveca. Schliemann je trdil, da so to grobi Agamemnona in njegovega spremstva, ali dandanašnji menda tega nihče ne veruje. Vsekako pa so morali to biti grobje zelo imenitnih mož, ker se je našlo v njih toliko nakrasnin iz dragih kovin, da se njih stvarna vrednost ceni na 60.000 goldinarjev.

Najdeni zakladi se nahajajo sedaj v narodnem muzeju v Atenah in so tako razvrščeni, kakor so se v posameznih grobih našli. Najzanimivejše so zlate nakrasnine in posode, n. pr. čez 1200 zlatih listov, ki so bili po obleki našiti; svetiščem podobni žrtveniki, kolesca, rozete, golobčki, metulji, jeleni itd.; zlati sklepanci, zlata krona, zlata pločevina za pokritje prs; zlati prstani, pečati, bučki, podobni našim za manšete, zlate zapestnice, igle, dijademi, z zlatom vdeleni meči in ravno taki ročniki, pozlačene živalske podobe, zlate posode, zlasti čaše, kupice, ročke in druge vaze. Za nas najvažnejše so pa zlate obrazne krinke ali maske (5), ker iz njih lahko sklepamo, da so bile v Mikenah samih izdelane. Čisto naravno je namreč, da so jih skušali tako narediti, da so bile individualne, mrtvecu kolikor mogoče podobne, da, morda so mu jih celo na obraz pritiskali, da so vsaj njegove glavne oblike posneli. Le ušesa teh krink so tako primitivno napravljena, kakor n. pr. kak drug kotančast ornament, ki se ravno v Mikenah tako pogostoma ponavlja. Poleg zlatih nakrasnin so našli v grobih bronaste posode, bakrene kotle, orožje in orodje, pa tudi ilnate idole in mnogo lončenih posod, ki imajo podobno ornamentiko, kakor one iz Troje ali z otoka Cipra. Ti ornamenti so večinoma linearni, premočrtni in okrogli; poleg cikcakov, križev, rombov itd. nahajamo tudi kroge, rozete, špirale, zvezde in tem podobne nakraske. Med nje so vpletene tudi človeške in živalske podobe, ki so pa zelo nespretno risane in urejene. Iz tega spoznamo, da je bila večina tudi drugih zlatih nakrasnov v Mikenah izdelana, a finejši predmeti, kakor fibule in nekatere posode, prišli so od drugodi, z vzhoda. Mikenski nakraski pa še nikakor ne kažejo grškega sloga, nego so ali posnemanja tujih predmetov, ali pa prvotni poskusi ustvarjajočega duha, ki še ni došel do lastne zamisli obličnih potez.*

Nasproti tu opisanemu svetišču se nahaja na severni strani med kiklopskim zidovjem obširno zbirališče za vodo, a okoli in okoli se vidijo temeljni zidovi raznih malih poslopij. Počasi se povzdignemo po stopičastem obronku in po kamenitih stopnicah do kraljeve palače, do njegovega majhnega dvorišča in do velike gosposke sobe «megaron». Pa še nad palačo se skala vedno vzdiga do 278 m nadmorske višine (kakih 40 m nad «levjimi vrati»). S tega najvišjega mesta lahko pregledamo vso trdnjavo in njeno najbližjo okolico. Ravno pod nami leže «severna vrata», skozi katera vodi pot iz kotanje med Sv. Iljo in Sarom. Kakih 360 m od severovzhodnega roba akropolinega izvira «Perzejev studence» (Perseia), ki je izvestno tudi pripomogel, da so Mikene postavili na tem skalnatem griču. Še dandanašnji daje prav obilo vode in preskrbuje z njo vas Harvati, zato so bili napravili ob času turškega gospostva plitek vodovod, ki še sedaj služi svojemu namenu.

* Overbeck, o. c. str. 34. — Lübke, Grundriss der Kunstgeschichte, str. 97.

Če hočemo verovati Homerju, da so imele Mikene široke ulice, tedaj ne smemo omejiti mesta samo na opisani skalnati grič, nego razširiti je tudi pod njim do potoka Hava. Med tem potokom in harvatskim hrbtom je vse polno ostankov kiklopskih in poznejših zidov in ravno tako tudi na zahodnem obronku omenjenega hrba. Ta prostor je najbolj znamenit po takoimenovanih «zakladnicah», izmed katerih je Atrejeva že davno znana, (ljudstvo jo imenuje «Agamemnonov grob»). Ta «zakladnica» je votlemu stožcu podobna podzemna zgradba, ki ima v premeru 15 m, ravno toliko znaša tudi njena višina. Do nje vodi 10 m dolga pot («dromos»), ki je zarezana v poševni obronek in ob straneh obzidana z rezanim kamenjem. Pred vrati stojé ostanki dveh polustebrov, ki spominjata po svojih bujnih, špiralnih in valovitih ornamentih vzhodnih uzorov. Vrata k «zakladnici» so 6 m visoka, 2·5 m široka in iz mogočnih stebrov narejena. Gorenji prag sestoji iz dveh velikanskih monolitov, ki ležita drug poleg drugega. Notranji je celó 9 m dolg, 3 m širok in 1 m debel, in nad njima je trivoglata odprtina, da zgorenja tvarina ne pritiska preveč na nje. Pa tudi drugodi okoli vrat so tako velikanske skale, da skoro ne moremo razumeti, kako so jih privlekli in na svoje mesto postavili. Obok «zakladnice» je na ta način napravljen, da so posamezni kameni, ki vodoravno leže, poševno odsečeni in tako položeni, da molé vedno bolj in bolj na znotrej ter zožujejo prostor. Tako je naloženih 33 plastij kamena, ki se čim dalje bolj zožujejo, dokler ne zadostuje jeden sam kamen, da zamaši ostalo odprtino. Dolenje plasti so bile nekdanj preoblečene z bronastimi ploščami, kakor je bila navada ob Homerovem času. Na desni strani «zakladnice» se nahaja mala čumnata (8 m dolga, 6 m široka in visoka), ki je popolnoma v kamen vsekana; v njej so bili mrlíci pokopani. V stožčastem prostoru pa so bili mogoče res shranjeni bogati zakladi mogočnih Atrejevičev; mogoče pa je bilo tu svetišče, posvečeno spominu umrlih.

Takih «zakladnic» so našli v novejšem času še več. Schliemannova vdova je dala dve izkopati blizu «levjih vrat», in tudi na nasprotni strani hrba se nahajajo razvaline podobne «zakladnici». Od l. 1891. razkopuje grško arheologično društvo še dalje mikensko okolico in voditelj teh razkopavanj, gosp. Tsountas, našel je na zahodni strani harvatskega hrba še več grobnic, ki so sicer podobne «zakladnicam», a niso obokane, nego v skalo vsekane in tudi večinoma četverovoglate.

Iz Miken je vodila stara cesta čez potok Havos proti jugovzhodu ob podnožju Sara in Evboje, kakih 6 km daleč, do najmenitnejšega argivskega svetišča, do Herajona (Palaiokastrona). Ob cesti so stali spomeniki imenitnih junakov («herooni») in tudi skalnati grobi. «Herajon», to najstarejše svetišče argivske Here, stal je nad vasjo Foniko na stopici, ki leži 152 m nad morjem. Proti jarugi je tam obronek zelo strm in zato so tu podzidali temelj za svetišče z mogočnimi poligonskimi skalami. Tu je bilo narodno svetišče vse Argolide, podobno onemu na atenski akropoli. Tu je bajé navduševal Agamemnon argivske kneze na vojno proti Trojancem in tu je sprejel od njih prisego, da ga ne zapusté pri tem nevarnem podjetju. Tu sem sta bajé Kleobis in Biton iz Arga na vozu privlekla svojo mater, ki jima je sprošila od božice sladko smrt na stopnicah pred svetiščem. Ko je l. 423. pr. Kr. ogenj uničil staro svetišče, dali so Argivci po mojstru Eypolemu iz Arga sezidati 10 m nižje še sijajnejšo zgradbo (dorski «peripteros» sè šestimi stebri na pročeljih), katero nam je Pavzanij natančneje opisal.

Njen glavni kras je bila Polikletova Hera, o kateri bomo še natančneje govorili. Herajon je začel razkopavati l. 1854. Rhangabé (poprejšnji grški poslanec v Berlinu), a ves prostor je očistilo še le ameriško arheološko društvo v Atenah od februarja meseca l. 1892. dalje, toda našlo ni nič posebnega.

Iz Herajona pridemo čez kakih 14 km po prašni cesti v Tirint. Kedór je čital mnoge opise tega prastarega kraljevskega grada, ta izvestno pričakuje, da bode na lici mesta več videl, kakor v resnici najde. Sredi primorske nižine vzdiga se čisto neznan skalnat grič, ki je okoli 300 m dolg in le 21·4 m nad ravnino visok. Njegov južni del je najvišji 26·2 m nad morjem in tu je stala kraljevska palača, ki je pa iz poznejših časov, nego kiklopsko ozidje okoli griča. To ozidje je mnogo starejše, nego mikensko in kaže najprvotnejšo obliko zidarstva. Velikanske skale (privaljene s sosednjega hriba na vzhodni strani) so popolnoma neobdelane, jedna vrh druge naložene, a luknje so zamašene z manjšimi kamni. Le pri severnem delu ozidja se vidi tudi poligonsko kamenje iz poznejše dobe. Ozidje se začinja skoro prav v nižini in stoji še sedaj na nekaterih mestih do 12 m visoko, a debelo je 8—15 m. Že v starem veku so se čudili, kako je bilo mogoče tako velikanske skale (do 25 m dolge in 2 cbm obsežne) jedno vrh druge navaliti, in zato so primerjali tirintske zidine egiptovskim piramidam.

Glavni vhod na grad je od vzhodne strani, skriti pa od zahodne. Do prvega se pride po poševni cesti k mogočnim vratom, ki so bila s stolpi zavarovana. Od teh se obrne ulica (4·7 m široka) proti jugu in vedno navzgor za ozidjem do drugih glavnih vrat (20·3 m nad morjem), ki so podobne «levjim vratom» v Mikenah, le da so navzgor odprta. Južno od teh vrat je imenitna tirintska «galerija», t. j. 27 m dolg, 1·65 m širok in 4 m visok hodnik iz velikanskih skal, ki se tako na znotraj približujejo, da napravljajo na stropu šiljast obok. Iz galerije vodi šest malih vrat proti ozidju k ravno toliko sobicam, ki so podobne kazematam naših trdnjav. Iz tega se spozna, da je služila galerija obrambnim namenom. Druga manjša galerija s petimi sobicami se nahaja na južni strani grada. Poleg nje, na jugozahodnem voglu grada, je najmočnejši stolp vse trdnjave. Tik prve galerije (na zahodu) se nahaja preddvorje, in iz njega se pride proti zahodu skozi «propileje» (najstarejše na grški zemlji) na glavno dvorišče, kjer se vidijo ostanki bizantinske cerkvice. Od tod vodijo proti severu četrta vrata v palačno dvorišče, ki meri nad 300 m² in je imelo okoli in okoli stebarno lopo z lepim tlakom iz kremenastih kamenčkov in malte. Sredi južne stene je stal žrtvenik in pred njim jama, da se je odtekala kri zaklanih živalij. Nasproti žrtveniku sta zaporedoma dve predsobi in iz njih se pride v «megaron», glavno dvorano za moške (11·81 m × 9·86 m), sredi katere se vidijo ostanki okroglega ognjišča. Iz megarona se pride po hodniku proti jugozahodu v kopel, čije tla so napravljena iz jedne same velikanske, oglašene plošče, ki ima lijec za odcenjanje vode. Na severovzhodu megarona so manjše dvorane, bržkone stanovanja za žene. O vseh teh prostorih (izvzemši galerije) se pa vidijo le temeljni zidovi in zato ne naredé posebnega vtisa na opazovalca. Na vsej zgradbi se opažajo sledovi požarja in spozna se lahko, da je bila siloma sežgana. — Severno od glavne palače je srednji grad (24·7 m nad morjem), kjer so stale bržkone kleti in shrambe, in še severnejše dolnji grad (16·2 m), ki pa še ni ves preiskan.

Mnogo manj starih ostankov ima Argos, 8 km od Tirinta. V lariso se pride v $\frac{3}{4}$ ure po skalnatih stopnicah na vzhodni strani hriba. Dvojno

srednjeveško ozidje sloni popolnoma na enakem starem, ki je deloma še ohranjeno, zlasti vzhodni del notranjega ozidja kacic 60 korakov daleč. Zidovje je bilo sestavljeno iz skoro pravilnih poligonskih kamenov. Na griču Sv. Ilije severno od Arga je bila druga, manjša akropola. Na podnožju larise je kakih 30 m dolg podporni zid iz poligonskih skal in sredi njega zasuta vrata. Nad in za tem zidom je v skalo izklesan prostor z dolbinami in vodotočinami, bržkone «nimfej» kakega svetišča. Najimunitnejša starina v Argu je staro gledališče, ki leži le nekoliko sto korakov južno od tu omenjenega zida. Sedeži so popolnoma v skalo vdolbeni, in ohranjenih je še nad šestdeset vrst, med katerimi sta dva širša hodnika («diazomata»), a po sredi vodijo stopnice od zdolej do vrha. Tu se je zbrala 12. decembra l. 1821. prva narodna skupščina novih Grkov, katero je bil sklicel Demetrios Ypsilantis, a predsedoval jej je knez Aleksander Maurokordatos. Skupščina se je pa kmalu preselila v Epidaver in izdala tu 1. januarija 1822 prvo ustavo mlade države.

Hierón, svetišče zdravilstvenega boga Asklepija in najimunitnejše grško zdravilišče, nahaja se 32 km vzhodno od Navplije in 3 ure zahodno od starega Epidavra. Tam se vidi najpoprej stadij v neki kotanji pod cesto, ki pa je zelo razdejan; potem pa temelji raznih poslopij, ki so spadala k Asklepijevemu svetišču. Od juga proti severu gredóč pride se mimo gimnazija in (rimskega) odejona do propilej in Artemidinega svetišča. (Artemida je bila posebno kot «Hekata» čuvarica vseh potov in vrat.) Koj nasproti vhodu je stal velik žrtvenik Asklepijevega svetišča (dorski peripteros, 24.7×13.2 m), ki je imelo lepe podstrešne skulpture, nahajajoče se zdaj v narodnem muzeju v Atenah. Na severni strani svetišča sta bila dva pokrita hodnika na stebrih; todi so se sprehajali zdravljeni. Najčudnejše poslopje med ozidjem svetišča je Polikletova «tholos», t. j. okroglo poslopje, ki je slonelo na dorskih (od zunaj) in na korintskih stebrih (od znotraj), imajočih krasne, fino izklesane kapitule. Pod tlakom se nahaja majhen labirint, t. j. trije okrogli, koncentrični hodniki, kateri so razdeljeni s počeznimi ploščami, a po odprtinah med seboj v zvezi, tako da se pride lahko iz kroga v krog. Pomen tega labirinta ni znan, a bržkone predočuje «kozmos» na mističen način.

Zunaj svetiščnega ozidja (na severu) se vidijo razvaline Antoninovih in drugih kopelij; templja Afrodite in severnega (starejšega?) svetišča, raznih hodnikov, stanovanj za svečenike in bolnike itd. Povsodi je vse polno podstavev za kipe, potem lepših ali priprostitih sedežev in klopij bolnikom za odpočitek. Povsodi so bile obešene tudi kamenite plošče, na katerih so se ozdravljenci kakor po naših božjih potih zahvaljevali za prejeto zdravje. Marsikatera teh tablic, ki so zbrane v lokalnem muzeju, pripoveduje mnogo smešnega o načinu, kako so Asklepijevi svečeniki zdravili. Od l. 1891. koplje grška vlada redno v Hierónu, in razkopavanja vodi sedaj g. Karamanzolos.

Največja lepota Hieróna pa je starogrško gledališče jugovzhodno od svetišča na obronku hriba Kinortiona, čez kateri vodi pot v Epidaver. Tu so prvokrat našli sredi gledališča popolnoma okroglo orkestro, kjer so v grški dobi nastopali igralci in kor. Še le ob času rimskih cesarjev so sezidali nasproti gledalcem vzvišene odre in pri tem večkrat razdejali orkestro, katere se pa vendar še zasledujejo v vseh grških gledališčih. Epidaversko gledališče je razdeljeno po «diazomi» v spodnji del s 33 vrstami in gorenji z 22 in je imelo prostora za 14.000 ljudij. Med sedeži spodnjega dela je 13, med zgornjimi 21 stopnic, ki dele prostor za gledalce v klinaste oddelke («kerkides»).

Temelj odra je še dobro ohranjen in ima tri vrata proti orkestri. Posamezni deli in nakraski so bili lepši, nego pri katerem drugem grškem gledališču, in že stari so jih pripisovali Polikletu. Poleg gledališča se nahaja čuvajeve hiša in lokalni muzej za manj vredne izkopine.

Kakor smo videli, ima Argivska ravnica zares preimenne zgodovinske in umetniške spomenike, ali najbolj je zaslula po svojem umetniku Polikletu, ki je bil Fidijev sovrstnik in tekmeč.* Rodil se je sicer v Sikijonu (okoli l. 480 pr. Kr.), ali živel in deloval je v Argolidi, tako da so ga že stari imeli za Argiveca. Z gotovostjo moremo Polikletu pripisovati le dva kipa, bronastega Herma in slavnoznano argivsko Hero, katero so častili v novem svetišču v Herajonu. Kakor o Fidijevem Zenu, tako vemo prav malo tudi o Polikletovi Heri. Izvestno je le, da je bila velikanska (toda manjša nego Zen), na zlatem prestolu sedeča ter iz zlata in slonove kosti napravljena. Nepokrit je imela le obraz, beli vrat in lepe lakti, vse drugo telo je bilo odeto z bogato obleko, in na bujnih laseh je stala zlata krona, na kateri so bile vzbočene Hore in Haritinje, njene služabnice. V desni roki je držala boginja šipek (granatno jabolko) kot znamenje rodovitnosti, v levi pa žezlo s kukavičo na vrhu kot znak svetega zakona. Poleg nje je stala na istem podstavcu njena hči Heba, katero je izdelal Polikletov sovrstnik Navkides. Kakošen da je bil Herin obraz, o tem se dà le sklepati, ker nam še ni znan noben posnetek (Juno Lodovisi, katero so dolgo imeli za kopijo Polikletove Here, je namreč originalno delo). Overbeck misli, da ni izražal nebeske miline, nego strogost in resno veličanstvo, kakor se spodobi varuhinji svetega zakona.

Poleg kipov za bogočastje ulil je Poliklet tudi mnogo junakov in atletov, izmed katerih so trije najslavnejši, seveda le v kamenitih kopijah ohranjeni. Prvi je takoimenovani «Doryphoros» (kopjenosec), najden v Pompejih in razstavljen v Napolju; drugi je «Diadumenos» (venčajoč se z zmagovalnim trakom), najden v Provansi in razstavljen v britanskem muzeju v Londonu; tretji pa «Apoxyomenos» (strgalec, ki se čisti po boju) v Vatikanu, Braccio nuovo. Po nekem bronastem kipu Polikletovem je napravljena tudi «utrujena» Amazonka (Braccio nuovo, št. 71), ki je sicer tudi ranjena, a bolj moška in ne vzbuja pozornosti s svojo rano, kakor Fidijeva. S tem kipom je Poliklet bajé prekosil svojega tekmeča, da so njegovo Amazonko izvolili za v svetišče efeško.

Iz teh vzgledov se spozna, da je skušal Poliklet izraziti popolno lepoto človeškega telesa, združeno z mirno samozadovoljnostjo. Zato je izražal le mladeniška, po telovadbi izobrazena telesa, katera je znal tako dovršeno predstavljati, da so jeden njegovih kipov imenovali kar naravnost «kanon» (normalno pravilo). Značilno je, da so že stari Polikleto v tem hvalili, «da je znal prvi predstavljati telesa na jedni nogi stoječa, z rahlo prislono drugo». Kakor Fidija, vzgojil si je tudi Poliklet svojo šolo, ki je še dolgo razširjala njegovo slavo daleč zunaj mej Argivske ravnice.

* Overbeck, o. c. I., str. 385 in dalje.

O račji kugi.

Uvod.

Od nekdanj je prvakovala Kranjska gledé raštva; proslavila se je daleč preko svojih mej seobno s svojimi krškimi raki. Razven Krke so redile na Dolenjskem lepe rake tudi Kolpa, Temenica, Mirna, Ribniška Bistrica in še druge manjše reke. Na dobrem glasu so bili tudi ljubljanski raki, ki so se lovili v Ljubljani, Gradaščici, Izici in v družih po ljubljanskem bärju tekočih potokih. Tudi gorenjska stran je dajala semtertjä prav lepo žival. Hvalijo se še danes raki iz Pivke, Planinščice in iz družih potokov okoli Planine, Cirknice in Loža. Kupčija z raki je bila na Kranjskem znamenita in je prinašala v deželo vsako leto najmenj 20.000 gld.

A nesrečna kuga, katera je uže leta 1878. pretila iz Francije, leta 1879. pa nastopila po Južnej Nemčiji, zanesla se je iz nemških rek tudi v kranjske vode ter je od leta 1880. dalje rake malone popolnoma uničila.

Nekatera leta odslej je divjala račja kuga silno, včasi pa zopet menj.

Tako so poginjali raki leta 1880. v Kolpi okoli Metlike; leta 1881. v Vlahini; leta 1882. od dné 18. avgusta do dné 16. septembra v Krki, potem v Ljubljani in njenih pritokih, v Kolpi pri Staremtrgu, v Mirni, v potokih mej Grosupljem pa Kopanjem in v gorenjskih vodah. Leta 1887. se je pojavila račja kuga v Lanknici; 1892. v Temenici in v Homškem potoku; 1893. pa v Ribniški Bistrici in v Sajovišči. Letos pa nastopa v Rašici in v Bregu nad Št. Jurijem.

Toda naj se pokaže račja kuga tukaj ali tam, vsekako pripravi lastnika rakolova vsako leto v veliko škodo ter mu zmanjšuje dohodke. Prav zato obračajo oblastva in lastniki glavno skrb na to, da se rak zopet zaplodi v naših potokih in rekah. A odslej, žalibog, brezuspešno!

Kaj je vzrok račji kugi?

Uže leta 1891. mi je donášal vodja ribogojnega zavóda na Studencu, g. prof. Franke, vode iz raznih potokov in mlak ljubljanske okolice v to svrhu, da jih pregledam v drobnovidu gledé na to, ali se nahajajo v njih neizrečeno majčkene živalice, s katerimi se hranijo iz jajčic izlezle ribice.

Tedanje preiskave so me napotile k opazovanju istih živalic, katere živé v brezštevilnih množicah v naših vodah, toda jih radi njihove male telesnine s prostim očesom ne vidimo razločno. Mnoga nevidna živalica naših vodâ je imenitna seobno radi tega, ker se nekatera leta pokaže v nebrojnih množicah, druga pa navidezno premine. Jajca take živalice počivajo lahko po več let v posušenem blatu in čakajo ugodnih okolnostij, da se potem hipoma razvijó.

Po naših vodah je namreč premnogo neizrečeno majhnih košarjev (rakov), ki so znameniti radi svojega ustroja, preobraževanja, življenja in radi neizmerne množstva. Tako živi v njih n. pr. 5 različkov prelepega samočka: *Cyclops coronatus*, *C. tenuicornis*, *C. brevicaudatus*, *C. serrulatus*, *C. pauper*; 6 različkov krasnega dvoklopnika: *Cypris ornata*, *C. candida*, *C. fusca*, *C. vidua*, *C. ovum*, *C. pubera*; 5 različkov povodne bolhe: *Daphnia pulex*, *D. brachiata*, *D. psittica*, *D. magna*, *D. longispina*, mnogo škrgonožcev in garnel.

Še bolj pogostoma se nahajajo neizmerno majhne, prostemu očesu večinoma nevidne «močelke» ali infuzorije. Te živalice so jako jednovito ustvarjene ter se gibljejo s trepavicami ali pa z dolgimi nitkami. Človek se mora res čuditi njihovi neizmerni množici in hitri ploditvi.

Voda ugaja kar najbolje majhni ribici, izlezli iz jajčica ali takemu račku in vsak zarod uspeva dobro, ako je najti v njej neštete množine takih živalic, sluzičih mu v hrano.

Toda kakor nahajamo po širnej zemlji povsod neprijazna ali celo naravnost sovražna bitja, katera bi najrajša živela ob žuljih družih bitij, tako delajo tudi veliko preglavico našim košarjem raznovrstne živalske zajedalke.

Rak se rad vede v vodi kakor neki gospodar, komur je dano vodstvo nad vsem, kar plava in migeta v vodi. A kamor se obrne, povsod ima polno sovražnikov, ki stavljajo to njegovo gospodarstvo na laž.

Bojevati se mu je z malo prej omenjenimi živalskimi zajedalkami, n. pr. s škrgoderom, *Branchiobdella parasitica* i. dr., ki so se naselile na njegovo telo ter mu kvarijo zdravje in ničijo telesno moč.

Toda še opasnije in groznejše so mu neštete množice neizmerno majhnih sovražnikov rastlinske vrste, ki mu čestokrat otrujejo zdravje ali mu celo naklonijo smrt. Ti škodljivci so hujši od divje zverjadi, ker polnijo naše vode v neznanskem številu in so tako neznatni, tako majhni, da jih ugleda človeško oko le z najboljšimi povečalnimi lečami.

Vselijo se pa ne samo v raka in vse njegove sorodnike, kakor samočka, dvoklopnika, povodne bolhe in v močelke; poloté se tudi alg in družih vodnih rastlin. S kratka, lotijo se vsega, kar je v vodi.

Prvega uničevalca račjega življenja sem ugledal leta 1891. na samočku. Zasedujoč v drobnogledu razne oblike in vrste samočka, kakeršnih mi je donesel g. prof. Franke prav mnogo iz neke bizaviške mlake, zapazim, da pogine marsikateri potem, ko se je napihnil in v barvi izpremenil. Prav ta prikazen je bila povod sledečim preiskavam, da upoznam pravi vzrok samočkovega pogina. V to svrho izrežem mrtvecu oko in škrge ter polagam delke vsakega zaporedoma pod lečo drobnovida s 1000kratno povečavo.

Preiskujé najmanjše delke ugledam, da so posuti z neizrečeno majčkennimi mehurjastimi telesci.

Da se prepričam, so li ta telesca vzrok samočkovega pogina, napolnim 6 posod s prekapano vodo ter denem v prve 3 posode nekaj razdrapanih škržnih koscev in v vsako po 20 zdravih živalic, v ostale 3 pa samo po 20 zdravih živalic.

Za dobre tri ure poginejo v prvih treh posodah vsi samočki, v ostalih treh pa so ostali vsi čvrsti.

Isti poskus sem izvršil tudi s povodnimi bolhami in dvoklopniki, in sicer prav z istim uspehom.

Iz tega se dá povzeti, da so mehurjasta telesca na škržnih koscih malim košarjem pravo kužilo. Zatorej me je mikalo, ta mehurjasta telesca

opazovati mikroskopično ter kar najhitreje spoznati njihovo bistvo. Toda bizaviška mlaka se je isti čas usušila in v vodah od drugodi nisem mogel zaslediti enakih bitij.

Leta 1893. pa naroči visoko c. kr. kmetijsko ministerstvo prof. Franketu, da pregleda kranjske vode gledé ribštva in rače kuge. Prav tačas mi pošilja vode, katere je pravilno in previdno zajemal iz nastopnih kranjskih potokov in rek: iz Alsake, Slatnika, Št. Joškega potoka, Temenice pod in nad Pribijevim mlinom, Bukovščice, Suhe Radulje, Toplišče, Rače med sovodjem pri Radomlji, Tujnišče, Pšate, Brega nad Št. Jurijem, Starega Brega nad boštanjskim mlinom, Poljansčice, Šmarijskega potoka, Sušice pri Mali Račni, Homskega in Globokega potoka.

Vodo vsake navedene reke sem pregledoval mikroskopično meseca junija, julija in avgusta. V mikroskopu sem videl, da je najbolj čista voda Alsake. V njej plava premnogo malih košarjev, potem alg, izmed katerih se najbolj razvijata svili podobni okrak in vijakasta nit; v manjšem številu se nahajajo močelke; škodljivih glivic in gnilih tvarin nisem zapazil in tudi zajedavih vodnih pršic ne. Menj čista je voda iz Bukovščice, Temenice nad Pribijevim mlinom, Toplišče pri Št. Petru, Tujnišče, Brega nad Št. Jurijem, Poljansčice, Starega Brega, Šmarijskega potoka in Sušice pri Mali Račni.

V vodi, zajeti iz navedenih rek, nahajajo se le semtertjaj mali košarji, tako tudi alge; kažejo se pa v znatni množini močelke, gnile tvarine in škodljive glivice.

V Slatniku, Št. Joškem potoku, Suhu Radulji, Pšati in Rači se nahaja mnogo gnilih tvarin, škodljivih glivic in vodnih pršic. Izginili so pa malone vsi košarji. Videva se le nekaj vej šopatega okraka, ne pa jedne vejice svili podobnega okraka, ni vijakaste niti; obe vrsti so menda uničile škodljive glivice. V zadnjo vrsto stavimo pa vodo iz Temenice pod Pribijevim mlinom, Homskega in Globokega potoka, in sicer radi tega, ker se nahajajo v njej samo škodljive glivice in raznovrstne gnile tvarine, alge in močelke pa so popolnoma izginile; tako tudi ne zapazimo niti jednega malih košarjev. Ali ni mogoče, da so škodljive glivice, katere so ostale same v vodi, polotile se vsega, kar ni od kamena, ter tako sklestile, da je razpadlo v gnile tvarine?

Prav zato se mi je zdelo potrebno opazovati na drobno ostale glivice ter jih do dobrega upoznati, da jim pridem na kak način do živega.*

Okolščine so bile ugodne mojej želji, ker sem dobil isti čas iz Globokega potoka noge, oči, škrge in slizne kožice nedavno crknjenega raka.

Tu pa moram opomniti, da radi omejenega prostora ne bode mogoče, omenjati vsake živalice in vsake rastline, katera se nahaja v naših vodah ter je tedaj napadala raka ali njegove sorodnike, ker imam namen opisati le najhujšega hudodelca in provzročitelja rače kuge na podlagi lastnih poskusov.

Za poskuse dobim kakor leta 1891. vode, v kateri je mrgolelo vse polno samočka, povodne bolhe in dvoklopnika. S tako vodo napolnim 10 posod.

* Pri preiskavi so mi dobro služile nastopne knjige: Der Krebs von T. H. Huxley. — Ueber das Vorkommen der Bacterien in kohlenstüurehaltigen Gewässern von E. Schwartz. — Die Schmarotzer des Thierreichs von van Beneden. — Vorlesungen über die Bacterien von A. De Bary. — Die Bacterien von W. Migula. — Hüppe, Methoden der Bacterien-Forschung. — Bacterienkunde und pathologische Mikroskopie von Th. Kitt. — Arbeiten auf dem Gebiete der pathologischen Anatomie und Bacteriologie aus dem pathologisch-anatomischen Institute zu Tübingen von Dr. P. Baumgarten. Bd. I.

V 5 posod vložim kosce sluznice raka, ki je crknil v Globokem potoku vsled račje kuge; v ostalih petih posodah pa opazujem živalice v vodi brez vsake primesi. Jedva čez dve uri že pešajo v vodi, kateri sem dodal rakove sluznice, najhitreji samoóki in urne povodne bolhe ter izpreminjajo barvo.

Takoj vjamem jednega izmed onemoglih in ga položim v kapljico prekapane vode na mizico drobnovida. Po kratkem ogledovanju se pokažejo na samoóku prav taka obličasta bitja, kakeršna sem opažal uže leta 1891. na samoóku iz bizaviške mlake. Ker vidim v drobnovidu, kako hitro umori to malo bitje samoóka, dostavim drugega popolnoma zdravega in čvrstega in brez vsakega madeža na telesu. S početka šviga drugi urno kakor blisk okoli prvega, toda njegovo veselo kolovrtenje ne traja dolgo. Prime se ga nekaj pikice, in te se razmnožujejo tako hitro, da ga tekom jedne ure popolnoma posujejo; potem otrpne ter pogine koncem druge ure.

Omeniti moram, da so ostali košarji prav zdravi v posodah, v katere nisem vložil sluznice crknjenega raka. Takih poskusov napravim blizu 100 z raznovrstnimi malimi košarji, in sicer vsakikrat z istim uspehom. Zato naročim meseca junija 20 rakov iz notranjskih neokuženih rek in ravno toliko iz gorenjskih. Toda te je bilo treba privaditi hrani in življenju v primernih posodah; kajti le taki ugajajo temu poskusu.

Koncem prvega tedna ugledam pazljivo vsakega raka, je li zdrav, ali ne. Vsakega ne povsem čistega odstranim takoj, potem vložim 24. junija ob 6. uri zjutraj v prvo posodo med rake kosce okužene sluznice; v drugo posodo dostavim okuženih samoókov in povodnih bolh, v tretjo dolijem okužene vode; v četrti posodi pa pitam rake z okuženimi samoóki. Posledica tega ravnanja je bila, da so poginjali raki v prvi posodi ob polu dveh popoldne; v drugej ob 11. uri dopoldne; v tretji drugega dne ob 4. uri popoldne in v četrti ob polu 11. uri prvega dne. Najpred so torej poginili raki v četrti posodi, ker sem jih pital z okuženimi samoóki, potem v drugi, v katero sem dostavil okuženih samoókov in povodnih bolh.

Iz tega pa lahko povzamemo, da sta samoók in povodna bolha najpripravnejše sredstvo račjemu kvarljivecu, in potem, da ga prav ta dva raznašata v vodi med rake in rastline.

Če premislimo, da okužen samoók ali tudi taka povodna bolha neizmerno hitro šviga po vodi semtertjá, vidimo lahko, zakaj nastopi račja kuga zdaj pri izviru reke, zdaj v sredi toka, zdaj pri izlivu. Da je provzročiteljica račje kuge le mala obličasta glivica, katero sem opazoval na raznovrstnih crknjenih košarjih, uverile so me poleg praktičnih tudi strogo znanstvene preiskave.

Te pa sem izvršil tako, kakor zahteva Th. Kitt v knjigi: *Bacterienkunde und pathologische Mikroskopie*, str. 126 do 192.

Osamil sem namreč mikroskopičnim potom nekaj prej omenjenih glivic ter jih vzredil v reagenskih steklenicah na agar-agarju,* v peptonovi gelatini, kakeršno priporoča Koch, in na krompirju.

Tako vzrejene glivice naneseš ob peti uri zjutraj s tanko iglo od platina zdravemu raku na sluznico v ustih, na škrgah in na kožice, vežoče posamične člene petega para nog, in sicer vsakikrat na mesto, katero sem bil prej vrazil. Še istega dne proti večeru provzroči ta glivični nanos na vsem telesu bolezenske pojave. Rak se vznemirja bolj in bolj, menca semtertjá in

* Agar-agar je gelatina, katera se nareja od alg *Gracilaria lichnoides* in *Gigartina speciosa*.

tere nogo ob nogo. Oko nasajeno na gibkem držalu, ki se lahko obrača sedaj sem, sedaj tja, stisne se popolnoma motno v žlebičasto jamico. Koš, ki je navadno nekam zamazano rjavo-zelenkast, postane sedaj rdečkasto-rjav. Nadalje gredó prenehujoč od njega redke sivkasto-rjave črevesne otrebe, ki pa kmalu postanejo kakor kaka kosmičasta sirotka.

S časom diha rak hitreje in bolj nakratko. Kjer je koža bolj nežna, ondi se pokažejo med tem lise, ki postanejo blede-rjave. Jedva za jedno uro se vidi rak kakor napilnjen; med tem nastopi krč v zadku in nogah, ki mu jih popolnoma raztegne. Zdajci skuša izlesti iz vode, ker pa ne more, prevali se in se previja in prevrača, vznak ležeč, naposled giblje le malo z repom, nogami, škrkami in tipalnicama, dokler ne nastopi popolna brezčutnost in ne pogine rak proti 11. uri ponoči.

Pri raztelesenju mrtvega raka vidim, da se je kri izpremenila. Navadno je bela, zdaj je redkejša in ožoltela. Meso je blede-žoltasto. Vse robovje je posebno vneto, zlasti so otekla jetra ter napojena z nekako žoltasto tekočino. Silen smrad se širi na vse strani. V drobnovidu pa zapazim na delkih želodca, zlasti pa na onih od črevesa, množico glivic, ličnih onim, katere sem vzredil na peptonovi gelatini, agar-agarju in krompirju.

S tem je dokazano, da je raka umorila uže večkrat omenjena glivica, da mu je najnevarnejše kužilo, katero provzročuje kugo s tem, da prihaja nanj in tudi v njega, kjer zareja, bohotno se razplojajoč, strupene, v kri prehajajoče tvarine, in s tem učinja vnetje in konečno popolni razpad ne samo v drobju in na škrkah, temveč v vsem telesu.

Katere vrste je račji sovražnik in kako se razmnožuje?

Bitje, provzročujoče račjo kugo, ni nič drugega, kakor okroglast mehurček, stanica imenovan, ki sestoji iz nežne kožice in sluzave vsebine; prištevava se bakterijam.

Bakterije so one najmanjše in najjednovitejše glivice, katerih s prostim očesom niti zapaziti ne moremo. Nekatere merijo v premeru 0.002 mm, druge pa samo 0.001 mm (= 1 mikromilimeter = 1 μ).

Z ozirom na obliko razvrščuje jih F. Cohn v 3 skupine, in sicer: a) v okroglaste bakterije (cocci), katere imajo okroglasto stanico, b) v paličaste bakterije (bacilli), ki imajo valjasto stanico in c) v vijakasto zavite bakterije (spirilli), ki imajo nitaste, kakor vijak zavite stanice.

Vsaka bakterijska stanica sestoji samo od kožice, katera obdaja neko sluzavo beljakovino brez vsakega staničnega zrnca; prav zato stojé bakterije na najnižji stopinji organskih bitij.

Navadno so brez barve, v nekaterih pa se nahajajo tudi razna barvila. Našli so doslej rudeča, modra, zelena in rumena barvila, katera provzročujejo silno žive barve ne samo v tekočinah, temveč tudi na trdnih telesih.

Razmnožujejo se bakterije po delitvi tako, da se stanica preščipava, dokler ne nastaneta iz jedne glivice dve; zato se tudi imenujejo glivice cepiljivke (Schizomycetes). Ta razmnožitev se vrši silno naglo in se ponavlja brez mere.

Razmnožujejo se navadno pri temperaturi od + 5° C do + 45° C.

V kakih 20. minutah se razcepi jedna bakterija na dve, ki se v dvajsetih minutah zopet razcepita. V osmih urah nastane jih potom delitve 16,777.261, v 16. urah pa 281,474.976,710.656.

V tej meri se pa razmnožujejo bakterije le takrat, kadar jim ugaja gojišče, to je, dokler jim dajo organska telesa dosti živeža pri prej omenjenih stopinjah toplote.

So pa tudi bakterije, katere ne poginejo niti v ledu, niti v vreli vodi. Največkrat jih umori njih lastno delovanje.

Razen glivic imajo vse rastline v sebi znamenito zeleno barvilo, ki razkrajja pod vplivom solnčne svetlobe in toplote iz zemlje in iz zraka vsprejete neorganske tvarine ter je izpreminja v organske (n. pr. ogljikovo kislino, amonijak in druge, v višje sestavljen sladkor, beljakovino, škrob in druge), iz katerih je ustrojena njih telesnina.

Bakterije pa nimajo v rastlinstvu toliko razširjenega zelenega barvila; zatorej so ravno tako kakor žival navezane na organski, od zelenih rastlin iz neorganskih tvarin preosnovani živež. V rejo potrebujejo beljakovine, sladkorja in škroba, katere razstavljajo v ogljikovo kislino in najprej enostavnejše dušikove spojine.

Vsled tega popadajo živa bitja in jim izsrkavajo kot zajedalke njihove sokove ter jih pokončavajo.

Čestokrat si pa tudi osvajajo organsko tvarino umrlih rastlinskih in živalskih bitij, nahajajočo se povsodi, in tedaj so vzrok vsakemu gnitju. Dokazano je, da bi ne bilo brez bakterij ne gnitja, ne kisanja in tudi ne alkoholskega vrenja.

Ker je delovanje bakterij toliko, postane jim ravno to pogubno, kajti vsled silnega delovanja naredé se vselej prej ali pozneje neke tvarine, ki ustavljajo in konečno celó ustavijo njih delavnost in razmnožitev, ker delujejo nanje same kakor strupi.

Vsled neizmerne razmnožitve primanjkuje bakterijam čestokrat živeža, tedaj pa pomrejo ali pa si privoščijo počitka. Nova hrana vzbudi jim zopet življenje. V ugodnih okolnostih se skrči stanična vsebina ter se obleče v novo trdnjšo in debelejšo kožico ter stopi iz prejšnje. Takim stanicam pravimo tros ali klično zrnice. To se more zopet izpremeniti v bakterijo in razmnoževati na prej navedeni način. Ker ima tros trdnjšo in debelejšo kožico, nego bakterija sama, ne ugonobi ga tako hitro ne hudi mráz in tudi ne velika vročina.

Stanice nekaterih bakterijskih vrst so zeló sluzne; a zato se čestokrat sprimeta po dve in tudi več skupaj. Ako sta se sprijeli dve okroglasti bakteriji, pravijo jima učenjaki diplococcus; če se jih sprime več tako, kakor bi bile nabrane na niti, imenujemo jih streptococcus; staphylococce pa nazivljajo bakterije v kupčih. Pogosto pa se nakupičijo stanice v združena naselja (Zoogloa), ki delajo opalizujoče kožice ali nepravilne krpe na površju mlak, nalivov in pijač.

Naselivši se v človeškem ali v živalskem ali v rastlinskem životu, začno se bakterije naglo množiti in tvarno razkrajati sokove.

Takemu razkroju so pa posledice najhujše bolezni. Ker pa bakterije lahko prehajajo iz života v život, prenašajo bolezen in so torej pravo kužilo. Život oškodujejo s tem, da mu izsrkajo najboljše sokove in da narejajo otrovne, gnile tvarine. Take so bakterije. Zdaj pa je treba še odgovoriti na vprašanje, kak da je provzročitelj račje kuge.

Bakterija, provzročujoča račjo kugo, je gotova vrsta samo z drobnovidom vidnih razcepnih gliv. V premeru meri 0,7 μ . Na videz je negibljiva. Na rakovi sluznici in v njej se bohotno razploja ter zarezja v kri prehaja-

joče tvarine, in s tem provzročuje v vsem telesu vnetje in najnevarnejše bolezenske pojave. Boloroden pa ni samo potočnemu raku, temveč vsem košarjem, močelkam in večinoma vsem sladkovodnim algam. Na agar-agarju naredi rumenkasto-zelen poprh, na krompirju pojavi se v kupčih ravno take barve in tako tudi v peptonovi gelatini.

Podoben je pa v vseh svojstvih bakteriji «*Staphylococcus pyogenes aureus*», katero je opisal Ogston v knjigi: «*Archiv für klinische Chirurgie, Bd. 25, 1880*», in jo osamil ter izredil Rosenbach, kakor opisuje v knjigi: «*Mikroorganismen bei den Wundaffektionskrankheiten des Menschen, Wiesbaden 1884.*» Podoben je tudi drugemu različku «*Staphylococcus pyogenes citreus*», katerega je pa zasledil Passet.

Obe bakteriji opažajo v človeških uljesih, turih in raznovrstnih gnojnih mehurjih.

Bakterija, provzročujoča račjo kugo, strinja se v vseh svojstvih in znakih z omenjenima bakterijama *Staphylococcus pyogenes aureus* in *St. py. citreus*; le v poprhu na agar-agarju i. dr. je zelenkasto-rumeno barvan. Običajnemu imenovanju dosledno imenuj se torej račji kvarljivec *Staphylococcus pyogenes viridiflavus*.

Račja kužnina se izvati posebno v stoječih in tekočih vodah, kjer gnijejo raznovrstni živalski in rastlinski ostanki. Zatorej se ne čudimo, ako se prilepi omenjena bakterija na žive rane, od koder potem zajde v život, in ravno tako na sluznico ob telesnih odprtinah, kojih ima naš rak prav mnogo. Razglej ga ob straneh! Odstranivši oklopove okrajke, ugledaš dosti prostorno duplino, v katero voda lahko prihaja spredaj, zadaj in zdolaj. V tej duplini je vse polno belih niti, ki so v kosmiče zbrane in konci rakovih nog prirasle. To so škrge, rakova dihala. Vánje pritaka rakova onemogla in za daljno hranitev nesposobna kri ter se tu sestaja in spaja s kislecem iz zraka, katerega ima vsaka voda kolikor toliko v sebi. Da pa voda obliva škrge in da se ta voda kar najhitreje obnavlja, zato ima rak blizu ust neko posebno pripravo, ki skrbi, da vedno pritaka nova voda k škrgam. Drugi par čeljustnih nožic ima namreč neko lopatičasto krpo, ki neprenehoma giblje semtertjã ter pelje proti škrgam vodo. Tako nastane v škržni duplini voden tok, ki je v tesni zvezi z dihanjem.

Torej prilike dovolj v vodi živeči bakteriji, da se nasede na kosmiče in od tod preseli v notranjščino. Rak pa tudi v hrani ni izbirčen, dobro mu je vse, kar se nameri, bodisi rastlina ali žival. Mrtvečina pa mu je dražja od presnega mesa, in kjer leži v vodi kaka večja mrhovina, katero pokriva neizmerno število bakterij, zbirajo se na njej raki zbliza in zdaleka.

Zopet bakteriji kaj ugoden primerljej, da pride s hrano v raka, kjer se razmnoži v tolikem številu, da ga ugonobi. Da pride kužilna bakterija v raka potom navedenih načinov, osvedočil sem se pri toliko poskusih, da o tem nič več ne dvomim.

Kaj pa pravijo drugi preiskovalci račje kuge?

Prof. dr. C. O. Harz sodi, da provzroči račjo kugo neki osobiten zajedalec črvjega plemena: *Distoma cirrigerum*, in smatra bakterije kot njegove neškodljive spremljevalce.*

* Prof. Dr. Harz. Eine Distomasis des Flusskrebses, v knjigi: *Deutsche Zeitschrift für Thiermedizin und vergleichende Pathologie*, 7. Bd. Leipzig, 1881.

R. Leukart in Rauber trdita, da uničuje rake gniloživec: *Mycosis astacina*, imenuje se pa tudi še drug gniloživec kot neprijatelj potočnega raka, namreč: *Achlya prolifera*, Nees ab Es.*

Kako se postaviti v bran nevidnemu sovražniku potočnega raka?

Gotovo je, da je račja kuga poletna bolezen, ker nastopa najbolj po leti, in sicer le pri ugodni stopinji toplote. Pokaže se tu in tam meseca majnika in junija, najbolj pa razsaja meseca julija in avgusta, potem pa zopet ponehuje, tako da izgine novembra popolnoma. Ta izkušnja potrjuje mnenje, da pospešuje višja stopinja temperature račjo kugo, in tudi, da si privošči počitka kvarljivčevo klično zrnce pri nižji temperaturi.

Znano nam je tudi, da ostane kužilo živo v vodi ne samo na ostankih razne erkovine, temveč tudi na rastlinah, ter da jih odtod mali košarji prenašajo semtertjaj po rekah.

Na vprašanje, kako moramo pokončevati račjega sovražnika, še dandanes ni mogoče kar na kratko odgovoriti, zakaj to bode le tedaj mogoče, kadar bodemo spoznali do dobrega ona sredstva, ki pridejo njemu neposredno do živega. V tem oziru treba pa še paznih raziskovanj in poskusov.

Težavnost, zaslediti zanesljivih razkužil, je velika, ker še ne zadostuje, da se vé, da to ali ono razkužilo v reagenskeji steklenici kužjivea gotovo pokončuje, temveč treba dognati, kako priti do živega kužila v vodi.

Da dosežemo gledé na to kak uspeh, moramo uničevati račje kužilo v njegovih zalogah in mu tako zabraniti pot v račji život.

Držeč se tega načela, poskušal sem najprej obče pripoznana kemična sredstva gledé na to, umoré li račje kužilo, ali ne.

Dober uspeh sem dosegel z nastopnimi kemičnimi sredstvi:

- 1.) Jako razredčen sublimat, kakor 1 : 1000, umori kužilo v 6. dneh.
- 2.) Jako razredčena salicilova kislina, kakor 1 : 1000, umori kužilo v 8. dneh.
- 3.) Žveplena kislina, kakor 1 : 100, umori kužilo v 10. dneh.
- 4.) Alkohol 80%, kakor 1 : 200, umori kužilo v 14. dneh.
- 5.) Karbolova kislina, kakor 1 : 200, umori kužilo v 12. dneh.
- 6.) Apnica, kakor 1 : 4, umori kužilo v 14. dneh.

Gotovo je torej, da se dá ugonobiti z navedenimi sredstvi račje kužilo v stoječi vodi. Toda kako uporabljati ta sredstva v tekočih vodah, v katerih bi ne umorila samo račjega kvarljivčea, temveč tudi vsako v njih živeče bitje, in koliko bi jih bilo treba?

Da dobim v vsakem oziru uporabnega razkužila, naberem preteklega leta 52 raznovrstnih cvetočih rastlin, ki imajo v sebi katero prej navedenih kemičnih spojin. Z vsako nabranih rastlin sem poskušal razkužiti okuženo vodo, v katero sem polagal dan za dnevom raznovrstnih košarjev.

Toda skoro pri vsakem poskusu je uničilo kužilo vse živalice.

Zato je izmed vsch nabranih rastlin vredna le jedna vse pohvale, in ta je: *Spiraea Ulmaria*, močvirsko osladje. Tab ima vsebi salicil-aldehid.**

In prav ta kemična sestavina je vplivala šesti dan pogubonosno na račjega kvarljivčea, dočim so čvrsti ostali vsi košarji.

* Vsemu naporu vkljub vendar nisem mogel dobiti v roke opisa imenovanih gniloživec.

** Deutschlands Flora von Dr. Karsten.

Na podlagi večkratnih poskusov trdim torej, da se more uporabljati močvirsko osladje kot razkužilo proti račjemu kvarljivcu; in sicer tako, da se nabira cveteč in potem poveže v snopiče, ki se polagajo v vodo, kjer se privežejo na količe primerno v zemljo zabite. Ali pa naj se zaseje močvirsko osladje po obrežjih voda, da razkužujejo cveti, potem ko so padli v vodo, naravnim potom naše reke.

To mnenje potrjuje potok, izvirajoč izpod Vrašice, ki ima še dandanes rakov, ker rase na okoli močvirsko osladje, ki pokončuje kužilo, prišedše vanj iz Pšate.

Da je salicilova kislina istinito izvrstno razkužilo proti račjemu neprijatelju, dokazuje tudi to, da doslej niso erkali raki v vodah n. pr. v Pivki, Podnanoi in dr., ki tekó po ilovčasti strugi, katera ima v sebi salicilove kisline, svojstvo, katero utegne mnogo koristiti pri razkuževanju voda.

Da se razkužijo naše vode kolikor mogoče hitro, treba, da obračajo lastniki rakolova glavno skrb na to, da se vode ne onesnažijo z izmetki in otrebami, ki so račjemu kužilu dobro gojišče.

Prav radi tega naj se erkovine, zlasti pa crknjeni raki, ne pusté v vodi, da gnijoč pospešujejo dalji razvoj kužila.

Crknjeni raki se morajo pobrati in v blizu 1 m globoko jamo zakopati, potem ko so se polili z apnico. Nadzorujejo naj se tudi tovarne, ki provzročujejo onesnaževanje vode, zlasti takšne, ki delajo z odpadki ali dajó živalske izdelke.

Če se pazi na vse to, potem se okužena voda gotovo razkuži. Toda čista voda sama še ne zadostuje zopetnemu zaplojevanju potočnega raka, treba paziti tudi na to, da se v vodi zaredé razni mali košarji, alge in drugi živež, brez katerega rak ne more uspevati.

J. Hubad.

Šolska poročila.

I.

Učiteljstvo.

A. Za obvezne predmete.

	Ime in značaj	Razrednik v razredu	Učil v razredu	Število ur na teden
1	Fran Wiesthaler , c. kr. ravnatelj	—	Latinščino in slovenščino v IV. a.	8
2	Martin Karlin , c. kr. profesor VIII. činovn. reda	III. a.	Latinščino in nemščino v III. a. — Grščino in nemščino v IV. a.	17
3	Simon Rutar , c. kr. profesor, varuh zemljepisnim in zgodovinskim učilom, konservator osrednje komisije za preiskavanje in ohranjevanje umetelnih in zgodovinskih spomenikov	—	Zemljepis v I. a. — Zgodovino in zemljepis v II. b., III. a. in b., IV. a. in b.	21
4	Josip Hubad , c. kr. profesor, varuh prirodznanskim učilom, c. kr. poročnik izv. sl.	IV. a.	Matematiko v IV. a. — Prirodopis, oziroma prirodoslovje v I. a., b. in c., II. a. in b., III. a. in b., IV. a. in b.	23
5	Lovro Požar , dr. modroslovja, c. kr. profesor, varuh podporni knjižnici	II. a.	Latinščino in nemščino v II. a. — Slovenščino v II. a., III. a.	17
6	Josip Jenko , c. kr. profesor	I. b.	Latinščino, nemščino in slovenščino v I. b. — Zemljepis v I. b. in c.	21
7	Alojzij Tavčar , c. kr. redni gimn učitelj	II. b.	Latinščino in nemščino v II. b. — Grščino v III. a.	17

	Ime in značaj	Razrednik v razredu	Učil v razredu	Število ur na teden
8	Anton Štritof , namestni učitelj, varuh učiteljski knjižnici, c. kr. nadporočnik v razpregledu dež. brambe	IV. b.	Latinščino, grščino, nemščino in slovenščino v IV. b. — Zgodovino in zemljepis v II. a.	20
9	Anton Švaršnik , namestni učitelj	III. b.	Latinščino, grščino, nemščino in slovenščino v III. b.	17
10	Andrej Karlin , dr. i. u. na vis. šolah pri sv. Apolinariju v Rimu, namestni učitelj veronauka, svetni duhovnik, propovednik, prefekt v knezoškof. Alojzijevisču	—	Veronauk v vseh (9) razredih.	18
11	Anton Mikuš , namestni učitelj	I. c.	Latinščino, nemščino, slovenščino in matematiko v I. c.	18
12	Mihael Markič , namestni učitelj	I. a.	Latinščino in nemščino v I. a., — Slovenščino v I. a. in II. b.	17
13	Anton Peterlin , namestni učitelj	—	Matematiko v I. a. in b., II. a. in b., III. a. in b., IV. b.	21

B. Za neobvezne predmete.

1.) **Francoščino** (I. tečaj, za učence IV. razreda) je učil 2 uri na teden višje realke profesor *Emanuel vitez Stauber*.

2.) **Laščino** (I. tečaj, za učence IV. razreda) je učil 2 uri na teden višje realke profesor *Josip Borghi*.

3.) **Risanje** za učence vseh razredov v 3 tečajih po 2 uri na teden je učil višje realke profesor *Ivan Franke*.

4.) **Lepopisje** za učence vseh razredov v 2 tečajih po 1 uro na teden je učil namestni učitelj *Anton Štritof*.

5.) **Telovadbo** za učence vseh razredov v 2 oddelkih po 2 uri na teden je učil telovadni učitelj višje realke *Fran Brunet*.

6.) **Petje** za učence vseh razredov v 4 oddelkih 6 ur na teden je učil glasbeni vodja v stolnici *Anton Foerster*.

*

Pomožni sluga: *Ivan Brinskele*.

*

Hišnik: *Fran Bollé*.

II.

Učni načrt.

Podlaga pouku v obveznih predmetih je v obče splošno veljavni učni načrt (objavljen z razpisom vis. c. kr. naučnega ministerstva z dne 26. maja 1884, števil. 10128, deloma prenavljen, oziroma dopoljen po naredbah z dne 1. julija 1887, števil. 13276, 24. maja 1892, števil. 11372, in 6. julija 1892, števil. 11297). Gledé na učni jezik veljajo za zavod pravila, katera je izdalo vis. naučno ministerstvo za slovenske oddelke tukajšnje c. kr. višje gimnazije z naredbo z dne 22. julija 1882, števil. 10820. Po tej je:

- a) V I. in II. razredu slovenščina učni jezik pri vseh učnih predmetih izimši deloma nemščino, kateri so odločene 4 ure na teden.
- b) V III. in IV. razredu je nemščina učni jezik pri nemščini in grščini. Pri prelaganju iz Čezarja v IV. razredu se sme poleg slovenščine uporabljati tudi nemščina. V III. razredu se uči nemščina 3, v IV. razredu 4 ure na teden.
- c) V odnosno-obveznih ali na izvoljo danih predmetih razun petja je učni jezik nemški, imenstvo je podajati sploh v obeh jezikih.

A. Obvezni predmeti.

I. razred.

- 1.) **Veronauk.** Katoliški katekizem. O veri, zapovedih, svetstvih in blažilih.
- 2.) **Latinsščina.** Pravilno oblikoslovje imensko in glagolsko, učenje vzorcev in slov, prevajanje latinskih in slovenskih stavkov, ki se potem doma zapisujejo, pozneje vsak teden jedna ali dve mali nalogi za vajo v latinjenju. Pričenši s tretjim mesecem vsak teden jedna polurna šolska naloga.
- 3.) **Nemščina.** Empirično razlaganje osnutkov prostega in zloženega stavka. Oblikoslovje vsopredno s slovenskim in latinskim poukom. Vežbanje v krepkih glagolih poleg čitanja. Branje, govorjenje, obnavljanje in predavanje na izust naučenih beril v vezani in nevezani besedi. Pismeno prevajanje iz slovenščine v nemščino. V drugem polletju sem ter tja pismene obnove razloženih beril. Vsak mesec dve nalogi, premejnema domači in šolski.
- 4.) **Slovenščina.** Nauk o prostem stavku v elementarni popolnosti; pravilno oblikoslovje in najvažnejše nepravilnosti; empirično razlaganje osnutkov zloženega in skrčenega stavka. Čitanje s stvarno razlago in potrebnimi slovniškimi opazkami. Obnavljanje, učenje na pamet in predavanje beril v vezani in nevezani besedi. Pismene naloge: narekovano pisanje za pravopisne namene, obnova predvanih prostih povestij in pripovednih opisov. Vsakih 14 dnij jedna šolska naloga; v II. polletju se čredijo šolske naloge z domačimi.
- 5.) **Zemljepis.** Nazorno dovajanje do osnovnih zemljepisnih predstav. Dnevne solnčne poti gledé na šolsko poslopje in dom o raznih letnih časih; po tem opoznavanje v pravi okolici, na zemljevidu in zemeljskem oblu. Popisovanje in razlaganje svetlobnih in toplotnih razmer, pojavljajočih se v domovini tekom jednega leta, kolikor so neposredno zavisne od dnevne dolgoti in solnčnega viška. Glavni liki trdine in tekočine, njih razdeljenost po zemlji, kakor tudi leža najznamenitejših držav in mest poleg vednega vežbanja in dovrševanja v čitanju z zemljevidov. Poskušnje v risanju najjednostavnejših zemljepisnih predmetov.

6.) **Matematika.** *A. Aritmetika:* Dekadični številni sistem. Rimske številke. Četvero osnovnih računov neimenovanih in jednoimenskih celih in decimalnih števil. Meterski merni in utežni sistem. Računanje z mnogoimenskimi števili. O deljivosti števil. Razstavljanje števila na njegove prafaktorje. Najjednostavnejše začetne vaje v računanju z navadnimi ulomki. Skupna mera in skupni mnogokratnik. — *B. Geometrija* (II. polletje): Osnovni tvori. Prema, krog, kot in vsoporednice. Najjednostavnejša svojstva trikotnikova. Vsako konferenčno dobo jedno šolsko nalogo, nekoliko jednostavnih primerov za domačo vajo od ure do ure.

7.) **Prirodopis** (nazorni nauk). Prvih šest mesecev šolskega leta: *Živalstvo*, in sicer: sesavci in žuželke, primerno izbrani. Zadnje štiri mesece šolskega leta: *Rastlinstvo*. Opazovanje in opis nekaterih semenskih rastlin raznih vrst, pri čemer se je ozirati na važnejše njih znake; primerjalno opazovanje rastlin, da se spozna njih sorodnost.

II. razred.

1.) **Veronauk** (liturgika). Duh katoliškega bogočastja, cerkvene osebe, redovi, oprava, opravila, časi.

2.) **Latinščina.** Pravilno oblikoslovje, spopolnjevano z onimi vrstami zaimkov in števnikov, ki so se v I. razredu preskočile; najvažnejše nepravilnosti v pregibanju, vežbanje kakor v I. razredu; pomnožitev sintaktičnih oblik s pridejanim absolutnim ablativom. Učenje na pamet kakor v I. razredu, pozneje domače pripravljanje (preparacija). Vsak mesec jedna domača in tri šolske naloge, zvršljive v $\frac{1}{2}$ ali $\frac{3}{4}$ ure.

3.) **Nemščina.** Ponavljanje in dopolnjevanje pravilnega oblikoslovja, zlasti sistematično razpravljanje krepkih glagolov. Empirično obravnavanje zloženega in skrčenega stavka. Sistematično preučevanje pravopisnih pravil. Nauk o ločilih. Čitanje kakor v I. razredu. Naloge kakor v I. razredu, toda z večine obnovljene povesti.

4.) **Slovenščina.** Zloženi in skrčeni stavek; nauk o ločilih; dopolnjevanje oblikoslovja, posebno natančno razpravljanje glagola. Čitanje in naloge kakor v I. razredu.

5.) **Zemljepis in zgodovina.** *A. Zemljepis* (2 uri na teden): Azija in Afrika po leži in obrisu, v goropisnem, vodopisnem in krajepisnem pogledu z ozirom na podnebne razmere, kolikor se dajo pojasniti iz stanja solnčne poti proti različnim obzorom. Zveznost podnebja z vegetacijo, deželnimi prirodninami in opravili narodov pokaži se le na posameznih, iz obližja vzetih in prav jasnih vzgledih. Evropa: pregled po obrisu, reliefu in vodovju. Dežele južne Evrope in britskega otoškega kraljestva z motrišča, označenega pri Aziji in Afriki. Vaje v črtanju jednostavnih zemljevidnih obriskov. — *B. Zgodovina* (2 uri na teden): Stari vek. Podrobnejše obravnavanje bajk. Najvažnejše osebe in dogodki, zlasti iz grške in rimske zgodovine.

6.) **Matematika.** *A. Aritmetika:* Širje vaje o meri in mnogokratniku. Natančna razlaga in vaja v računanju z ulomki. Pretvarjanje decimalnega ulomka na navadni ulomek in obratno. Glavna pravila o razmerjih in sorazmerjih. Razreševanje jednostavnih regeldetrijskih nalog po sklepah in s pomočjo sorazmerij. Procentni in jednostavni obrestni račun. — *B. Geometrija:* Somernica prem in kotov. Skladnost trikotnikov in njena uporaba. Najvažnejša svojstva kroga, četverkotnikov in mnogokotnikov. Naloge kakor v I. razredu.

7.) **Prirodopis** (nazorni nauk). Prvih šest mesecev šolskega leta: *Živalstvo*, in sicer: ptiči, nekaj plazivcev, krkoni in ribe, nekateri brezvretenčarji. Zadnje štiri mesece šolskega leta: *Rastlinstvo*. Pouk I. razreda se nadaljuje, karó se nove semenske rastline ter napeljuje do razumevanja sistematične rastlinske sestave. Nekatere trosocvetke.

III. razred.

1.) **Veronauk.** Zgodovina razodenja Božjega v stari zavezi (svetopisemska zgodovina stare zaveze od praveka do Krista).

2.) **Latinščina.** Slovnica (3 ure na teden): Nauk o skladnosti, rabi sklonov in predlogov. — Čitanje (3 ure na teden) iz Kornelija Nepota — Domača priprava. Vsakih 14 dni jedna šolska naloga za celo uro, vsake tri tedne jedna domača naloga.

3.) **Grščina.** Vežbanje v oblikoslovju (s priglasom vred) do glagolov na *tu*; preskočiti je le nekaj izjem. Učenje slov. Obojno prevajanje iz vadne knjige. Domača priprava. Začeni z drugo polovico I. polletja vsakih 14 dni jedna naloga, premenjema šolska in domača.

4.) **Nemščina.** Slovnica: Sistematičen pouk v oblikoslovju in sklonoslovju s posebnim ozirom na pomenoslovje. — Čitanje s stvarnimi in jezikovnimi razlagami in opazkami, zadnje zlasti za stilistične namene. Učenje na pamet in predavanje; (ako možno) tudi prevajanje težjih slovenskih povestij. Vsakih 14 dni premenjema jedna šolska in domača naloga (povesti, popisi, obrazi).

5.) **Slovenščina.** Sistematično ponavljanje oblikoslovja, skladnja imenska, pri kateri se je ozirati na pomenoslovje. Čitanje s stvarnimi, jezikovnimi in stilističnimi razlagami in opazkami. Učenje na pamet in predavanje. Vsak mesec jedna šolska in jedna domača naloga.

6.) **Zemljepis in zgodovina** (3 ure na teden, premenjema zemljep. in zgodov.). *A. Zemljepis:* Evropske dežele, ki se v II. razredu niso obravnavale (izimši avstrijsko-ogersko monarhijo), Amerika in Avstralija z istih motrišč kakor v II. razredu, posebno tudi gledé na pojasnjevanje podnebnih razmer. Vaje v črtanju jednostavnih zemljevidnih obriskov. — *B. Zgodovina:* Srednji vek. Najvažnejše osebe in dogodbe s posebnim ozirom na zgodovino avstrijsko-ogerske monarhije.

7.) **Matematika.** *A. Aritmetika:* Četvero osnovnih računov s celimi in ulomljenimi običnimi števili. Kvadrovanje in potezanje kvadratnega korena. V zvezi z geometričnimi računi: nepopolna števila, okrajšano množenje in deljenje, zadnjega uporaba pri potezanju kvadratnega korena. — *B. Geometrija:* Jednostavno primerjanje, pretvarjanje in razdeljevanje likov. Merjenje dolžine in ploščine. — Naloge kakor v I. razredu.

8.) **Prirodoznanstvo.** I. polletje: Fizika. Osnovni pojmi: prostornost in neprodornost teles. Opis treh vrst skupnosti. Vodoravna in navpična mer; absolutna in specifična teža. Zračni tlak. Iz nauka o toploti: Toplotni občutki; stopinja in množina toplote; izpreminjanje prostornine in skupnosti; prevod toplote in žarjenje (najjednostavnejše prikazni); izvori toplote. Iz kemije: Uvod: zveznost, sprijemnost, prožnost, krhkost, trdnost, mešanje, raztop, kristalizovanje. Spajanje, razkrajanje in nadomeščanje. Dokaz (s poskusi) o neizpremenljivosti množine tvarine, o spajanju prvin v stalnih utežnih in prostornih razmerjih. Prvine; molekul, atom; spojinske osnove, kisline in soli. Najnavadnejše nekovine in nekoliko njih spojin. Gorenje. — II. polletje: Prirodopis (nazorni nauk). Mineralogija: Opazovanje in opis nekaterih imenitnih in prav navadnih rudniških vrst brez posebnega ozira na sistematiko. Najnavadnejše hribine.

IV. razred.

1.) **Veronauk.** Svetopisemska zgodovina nove zaveze (zgodovina mladosti, življenje in trpljenje, vstajenje Kristovo; njegova cerkev, nje razširjevanje).

2.) **Latinščina.** Slovnica (2 uri na teden): Skladne posebnosti imenske in zaimenske, poraba časov in naklonov, vezniki; zlogomerje in osnovno stihoslovje. —

Berilo (4 ure n. t.) iz Cezarjeve «galske vojne» z domačo pripravo. V drugi polovici II. polletja vežbanje v stihoslojvu na podlagi krestomatije iz Ovidija (2 uri n. t.) — Naloge kakor v III. razredu.

3.) **Grščina.** Slovnica: Kratka ponovitev in dopolnjevanje imenskega in glagolskega oblikoslovja, glagoli na *mu* in nepravilni glagoli. V II. polletju glavne točke iz skladnje, vežbanje v obojnem prevajanju, učenje slov, domača priprava. — Naloge kakor v III. razredu.

4.) **Nemščina.** Slovnica: Sistematičen pouk, skladnja zloženega stavka, perioda. Posnetek zlogomerja in stihoslovja. — Čitanje, učenje na pamet, predavanje in naloge kakor v III. razredu.

5.) **Slovenščina.** Sistematično ponavljanje zloženega stavka v zvezi z glagolsko skladnjo. Posnetek zlogomerja in stihoslovja, prilike in podobe. Čitanje in naloge kakor v III. razredu.

6.) **Zemljepis in zgodovina.** *A.* Zemljepis (2 uri n. t.): Prirodosnanski in politični zemljepis avstrijsko-ogerske monarhije, brez statističnega dela, toda obširneje uvažujoč deželske pridelke, opravila, prometne in kulturne razmere narodov. Vaje v črtanju jednostavnih zemljevidnih obriskov. — *B.* Zgodovina (2 uri n. t.): Novi vek. Najvažnejše osebe in dogodbe; jedro pouku je zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije.

7.) **Matematika.** *A.* Aritmetika: Jednačbe prve stopinje z jedno in več neznankami, čiste jednačbe druge in tretje stopinje, ki se upotrebijo pri geometriškem računanju; v zvezi z njim kubovanje in potezanje tretjega korena. Sestavljena regel-detrija, razdelbeno pravilo. Obrestnoobrestni račun. — *B.* Geometrija: O medsebojni leži prem in ravnin. O telesnih ogljih. O najimenitnejših telesih. Jednostavno preračunjanje površine in prostornine teles. — Naloge kakor v I. razredu.

8.) **Fizika.** I. polletje. Iz nauka o magnetizmu: Prirodni in narejeni magneti; magnetni poli in njih vzajemno delovanje; magnetenje po razdelbi; zemeljski magnetizem. — Iz nauka o elektriki: Električnost, najjednostavnejši elektroskopi; dobri in slabi elektrovi; pozitivna in negativna elektrika; elektrizovanje po razdelbi; najnavadnejša orodja in priprave za vzbujanje in nabiranje elektrike; blisk in grom; strelovod; Voltov člen, izmed stalno delujočih členov le tiste, ki se upotrebijo pri poskusih; najimenitnejši učinki galvanskega toka, galvanoskop, električni in magnetni navod pa njegova najnavadnejša in najjednostavnejša elektrotehnična uporaba (n. pr. električna luč, galvanoplastika, Morsejev pisalni brzojav). — Iz mehanike: Opis najvažnejših vrst gibanja: premočrtno, krivočrtno, enakomerno in enakomerno pospeševano gibanje; oba učinka mehaničnih sil: pospešba in tlak (teg), statičnega delovanja merjenje z uteži; pojav vstrajnosti pri menjavi hitrosti in meri (sredobežnost); težnost, udar, ovire gibanja; sestavljanje in razstavljanje sil s skupnim prijemališčem in istomerno vspremenjenih sil; nekoliko jednostavnih in sestavljenih strojev. — II. polletje. Značilna svojstva kapljivo tekočih teles; gladina, hidrostatični tlak; ravnotežje kapljevine in ne mešajočih se kapljev in v občejučih posodah; Arhimedov zakon; najjednostavnejši način določevanja specifične teže trdnih in kapljivo tekočih teles; lasovitost. Značilna svojstva raztezno tekočih teles (Mariottov zakon); Toricellijev poskus, barometer, pa še kaka druga uporaba delovanja zračnega tlaka; zračna sesalka, zrako-plav; princip parnih strojev. — Iz akustike: Zvočni dojmi, šum, žvenk; višina tona, lestvica tonov; najjednostavnejša zvočila; človeško glasilo, telefon; širjenje in odboj zvoka, sozvočenje; človeško uho. — Iz nauka o svetlobi: Dojmi svetlobe; premočrtno širjenje svetlobe, senca, svetlomer, odboj in lom svetlobe; zrcala in leče (temna sobica, princip fotografije); razkroj svetlobe v njene sestavine, mavrica; oko, drobnogled, najjednostavnejši daljnogledi. — Dodà naj se fizikalnemu pouku, posebnost v mehaniki, opis prikaznij na nebesnem obloku gledé na nepremičnice; mene in obhod mešcev v

teku jednega meseca; letno gibanje solnea. Navedene prikazni in pa razlike dnevnih in letnih časov na krajih različne zemeljske širine in dolžine naj se razlagajo iz vrtenja zemlje okoli njene osi v jednom zvezdnem dnevu in iz njenega letnega gibanja okoli solnea v teku jednega leta. Solučni in mesečni mrki.

Pregled predmetov, razpredeljenih po posameznih razredih in tedenskih urah.

Predmet	I. a.	I. b.	I. c.	II. a.	II. b.	III. a.	III. b.	IV. a.	IV. b.	Skupaj
Veronauk	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Latinsščina	8	8	8	8	8	6	6	6	6	64
Grščina	—	—	—	—	—	5	5	4	4	18
Nemščina	4	4	4	4	4	3	3	4	4	34
Slovenščina	3	3	3	2	2	3	3	2	2	23
Zemljepis in zgodovina	3	3	3	4	4	3	3	4	4	31
Matematika	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
Prirodopis	2	2	2	2	2	—	—	—	—	(I. polletje): 8 (II. polletje): 12
Prirodoslovje	—	—	—	—	—	2	2	3	3	(I. polletje): 10 (II. polletje): 6
Skupaj . .	25	25	25	25	25	27	27	28	28	235

B. Neobvezni predmeti.

1. Francoščina.

Pouka v I. tečaju tega predmeta so se udeleževali četrtošolci skupno z učenci tukajšnje višje gimnazije 2 uri na teden.

Učni načrt: Glasoslovje, imensko oblikoslovje (člen, samostalnik, pridevnik, zaimek). Oba pomožnika in tri pravilne spregatve. Vežbanje v slovniški tvarini na podlagi obojnega prevajanja po slovnici in vadni knjigi prof. dr. Fileka pl. Wittinghausna.

Udeležba: V I. polletju 6, v II. p. 4 učenci.

2. Laščina.

Pouka v I. tečaju tega predmeta so se udeleževali četrtošolci skupno z učenci tukajšnje višje gimnazije dve uri na teden.

Učni načrt: Izreka; pregibanje samostalnika in pridevnika, svojilni in kazalni zaimki, sedanjik pomožnikov in glagolov na -are, -ere, -ire, pretekli deležnik in iz njega

zhajajoča tvoritev preteklega časa in trpne dobe, prihodnjik. Prislovi na -mente, osebni zaimki, modalni glagoli, velevnik, stopnjevanje, najpotrebnejši skladni členi za tvoritev prostih stavkov. Ustno in pismeno pripravljanje na dotične vaje. Učna knjiga: Adolf Mussafia, Laška slovnica.

Udeležba: v I. polletju 8, v II. p. 6 učencev.

3. Risanje.

V tem predmetu so se poučevali učenci vseh razredov skupno z učenci višje gimnazije v treh letnih tečajih po dve uri na teden.

Učni načrt: I. tečaj: Geometriško oblikoslovje, kombinacije ravnih geometriških tvorov, geometriški ploski okras po nariskih na tabli zvršen s svinčnikom in peresom v dveh bojah; prosto ploskovno okrasje po nariskih na tabli, biserni traki, zvršeni v dveh vodenih bojah. Učenci se poučujejo skupno.

Udeležba: v I. polletju 35, v II. p. 27 učencev.

II. tečaj: Pojasnjevanje perspektivnih načel s pomočjo obriskov na tabli, žičnih modelov in prikladnih pristrojev. Risanje s tereometriških telesnin in njih kombinacij po žičnih in lesenih modelih. Uvodni nauk o okrasu, boje prve in druge vrste, barvila in slikanje, pri katerem se je posluževati zlasti vodenih boj. Narisovanje prostih listnih in cvetnih likov in lažjih okraskov grškega in arabskega sloga, izvedeno v bojah. Učenci se poučujejo skupinoma.

Udeležba: v I. polletju 16, v II. p. 13 učencev.

III. tečaj: Narisovanje starovinskega posodja, romanskega kapitlja, arhitektonskih ukrasnih členov, renesančnih in nekaterih gotških okraskov po sadrenih modelih. šarnega ploskega okrasja po predlogah, risanje glav po reliefih in sadrenih doprsnicah, izvedeno z jedno ali dvema kredama. Razlaganje najvažnejših arhitektonskih oblik. Učenci se poučujejo skupinoma ali posamezi.

Udeležba: v I. polletju 8, v II. p. 7 učencev.

4. Lepopisje.

Pouka v tem predmetu, ki se je učil za zavod posebej, udeleževali so se učenci vseh razredov v dveh tečajih, in sicer deloma svojevoljno, deloma zaradi slabe pisave primorani od učiteljskega zbora na predlog razrednikov.

V I. tečaju (1 uro na teden) so se učenci po udarjalni metodi vežbali v genetiški razvijanih črkah slovenske in nemške pokončne pisave.

Udeležba: v I. polletju 53, v II. p. 44 učencev.

V II. tečaja (1 uro na teden) 1. oddelku so se ponavljale črke slovenske in nemške pokončne pisave, v 2. oddelku pa se je na isti način urilo v francoski okrogli pisavi in napósled v grških črkah.

Udeležba: v I. polletju 39, v II. p. 39 učencev.

5. Telovadba.

Tudi v tem predmetu so se poučevali učenci c. kr. nižje gimnazije posebej, in sicer razdeljeni v dva oddelka (vsak oddelek dve uri na teden); v I. oddelku so telovadili učenci I. in II., v II. učenci III. in IV. (poleg 10 iz I., ozir. II.) razreda.

Učni načrt za oba oddelka:

Proste in redovne vaje: gibanje telesa v jednostavnih oblikah, skakljanje, tekanje; tvorjenje čelne, bočne in krožne vrste, pretvarjanje teh vrst, tvorjenje dvojic, trojic in četvorice, prečne vrstitve, zavoji okrog istoimenskih vodij v čelnih vrstah na mestu in v hodanju; jednostavne zveze prostih in redovnih vaj. Telovadne igre.

Vaje na orodju so se izvrševale v štirih oddelih, ki so bili sestavljeni po starosti in zmožnosti telovadcev: *a)* Na poševnih lestvah: stopanje navzgor in navzdol, zgoraj in spodaj, veskanje na lestvinah in klinih, vspenjanje v ležni opori in ležni vesi, vesno tezanje na lestvinah. *b)* Na bradlji: opirkanje, oporno skakljanje, vesa in v njej vrtenje okrog široke osi, vesa na zgornjih lehtéh, razkrečni in stranski sedí, tudi v pomikanju, kolebanje v opori, odskoki pred in za rokami. *c)* Na konju: ježni, obratni in stranski vsedi, prečepni, odbočni, okretni in razkrečni skoki. *d)* Skakanje čez kozla. *e)* Prosto skakanje na višino in daljavo. *f)* Na krogih: vaje v stegnjeni in skrčeni vesi, nihanje, odskoki in podkolebni preskok, vaje v opori. *g)* Na drogu: jednostavne oblike v vesi, v opori in kolebu, vskolebi, odkolebi in obgoni, podkolebni preskok.

Udeležba: v I. polletju 66, v II. p. 80 učencev.

6. Petje.

V tem predmetu so se poučevali učenci vseh razredov zajedno z učenci t. višje gimnazije (6 ur n. t.) nastopnim načinom:

I. tečaj (deški glasovi, 1. oddelek 2 uri na teden, 2. oddelek 1 uro n. t., moški glasovi 1 uro n. t.). Predmet temu tečaju so bili temelji petja do vštetihi durovih načinov v zvezi z zgodovinskimi podatki o razvoju glasbe; poleg tega vaje v jedno- in večglasnem petju na podlagi Foersterjeve «pevske šole», v kateri služi vsem notnim vajam metoda po številkah kot naravni pripomoček.

Udeležba: v I. polletju 62, v II. p. 52 učencev.

II. tečaj (mešani zbor 1 uro n. t., izmed njega jeden oddelek kot cerkveni zbor, 1 uro n. t.). V tem tečaju so se prepevale pesni in zbori cerkvenega in posvetnega značaja; razven tega so se razpravljali molovi in ponavljali durovi načini.

Udeležba: v I. polletju 36, v II. p. 28 učencev.

Glasbe se je učilo več učencev v šoli «Glasbene Matico».

Učne knjige,

ki so služile pouku v obveznih predmetih.

Razred	Veronauk	Latinsčina	Grščina	Nemščina	Slovenščina	Zemljepis in zgodovina	Matematika	Priradpis	Priradslavje
I. a, b, in c.	Lesar, Katekizem	Kermavner, Latin. slovnica; Wiesthaler, Latin-slov. vadbe za I. gimn. razred, II. izdaja	—	Willomitzer, Deutsche Gram- matik; Prosch- Wiedenhofer, Deutsches Lese- buch, I. Theil	Sket-Janežič, Sloven. slovnica; Sket, Čitanka I.	Jesenko, Zemljepis I.; Kozenn, Schulatlant	Močnik-Cele- stina, Arit- metika I.; Močnik-Cele- stina, Geo- metrija I.	Pokorny- Erjavec, Živalstvo; Pokorny- Tusek, Rastlinstvo	—
II. a, in b.	Lesar, Liturgika	Slovnica kakor v I.; Wiesthaler, Latin-slov. vadbe za II. gimn. razred	—	Slovnica kakor v I.; Prosch- Wiedenhofer, Deutsches Lese- buch, II. Theil	Slovnica kakor v I.; Sket, Čitanka II.	Jesenko, Zemljepis za II. in III. razr.; Jesenko, Zgodo- vina I.; Kozenn, Schulatlant; Putz- ger, Historischer Schulatlant	Kakor v I.; poleg tega še Močnik-Cele- stina, Geo- metrija II.	Kakor v I.	—
III. a, in b.	Lesar- Schuster, Zgodbe sv. pisma	Slovnica kakor v I.; Cornelius Nepos, ed. Weidner; Ker- mavner, Vadbe I.	Curtius-Hartel, Griech. Schul- grammatik (19. natis); Schenk, Gr. Elementar- buch (13. nat.)	Slovnica kakor v I.; Kummer- Stejskal, Deutsches Lese- buch, III. Theil	Slovnica kakor v I.; Sket, Čitanka III.	Zemljepis in atlanti kakor v II.; Jesenko, Zgodovina II.	Močnik-Cele- stina, Arit- metika II.; Močnik-Cele- stina, Geome- trijska II.	Erjavec, Minera- logija	Senek- kovič, Fizika
IV. a, in b.	Kakor v III.	Slovnica kakor v I.; Prammer, Caesar. bell. gall.; Sedlmayr, Ovid. carmina selecta; Kermavner, Vadbe I. in II.	Kakor v III.	Slovnica kakor v I.; Kummer- Stejskal, Deutsches Lese- buch, IV. Theil	Slovnica kakor v I.; Janežič, Cvetnik II.	Jesenko, Zgodovina III.; Jesenko, Avstr- oger. monarhija; atlanti kakor v II.	Kakor v III.	—	Kakor v III.

IV.

Prebrana tvarina iz latinskih klasikov.

III. a. razred. Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Pausanias (privatno berilo). Hannibal.

III. b. razred. Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Thrasylbulus. Epaminondas, Pelopidas, Alcibiades (privatno berilo). Hannibal.

IV. a. razred. Caesaris comment. de bell. gall. lib. I., II., III. (privatno berilo), IV. c. 1—20. — Ovid. metamorph.: Quattuor aetates, Deucalion et Pyrrha.

IV. b. razred. Caesaris comment. de bell. gall. lib. I., II., IV., c. 1—20, III. in VI. c. 11—24 (kurzorično). — Ovid. metamorph.: Quattuor aetates, Deucalion et Pyrrha.

V.

U č i l a.

I. Ginnazijska knjižnica, in sicer:

1.) Učiteljska knjižnica (katero oskrbuje namestni učitelj *Ant. Štritof*) se je pomnožila v šolskem letu 1893/94. za 68 del v 83 zvezkih in 45 snopičih:

a) Po nakupu:

α) Časopisov in zbornikov: Verordnungsblatt des k. k. Unterrichtsministeriums, 1894. — Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, letn. 1894. — V. Jagić, Archiv für slavische Philologie, Bd. XV. (1893). — Österreichisch-ungarische Revue. Herausg. von A. Mayer-Wyde. Neue Folge, Bd. I. — XV. (1886—1894). — Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien. Let. XXVIII—XXXVII. (1885—1894). — Mittheilungen des Musealvereines für Krain. 1893. — Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, 1893. — Argo, Zeitschrift für krainische Landeskunde, herausg. von Prof. Alfons Müllner. III. Jahrg. 1894. — Ljubljanski Zvon, I. XIII., 1893. — Letopis «Matica Slovenske» za l. 1893.

β) Knjig: Alex. Freiherr v. Wasberg, Odysseische Landschaften, Bd. I—III., Wien 1878—79. — Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. (Nadačjevanje, snopič 182—205). — F. Reuleaux, Das neue Buch der Erfindungen, Gewerbe und Industrien. 8. Aufl. In 8 Bdn. (21 Lieferungen). — Fr. v. Hellwald, Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung. 3. Aufl. Augsburg 1883. 2 Bde. (21 Lieferungen). — Alfred Kirchhoff, Unser Wissen von der Erde. Bd. I. Allgemeine Erdkunde, Bd. II. Europa I. 1—2, Bd. III. Europa II. 1—2. (169 Lieferungen). — C. E. Geppert, Die Götter und Heroen der alten Welt. Leipzig, 1842. — Special-Orts-Repertorium von Steiermark. Herausg. v. d. k. k. Statist. Central-Comm. Wien, 1893. — Special-Orts-Repertorium des österr.-illyrischen Küstenlandes. Herausg. v. d. k. k. Statist. Central-Comm. Wien, 1894. — Slovenska zemlja. I. del. Poknežena grofija Goriška in Gradišćanska. Zgodovinski spis. Spisal S. Rutar. V Ljubljani, 1893. — Zabavne knjižnice «Matica Slovenske» VIII. zvezek: «Z ognjem i mečem», del III. in IV. V Ljubljani, 1893. — M. Pleteršnik, Wolfov slovensko-nemški slovar. (Do sedaj izšlo 12 sešitkov).

b) Po darilih:

Darovali so: *Vseučilišče v Jeni*: 18 inauguracijskih disertacij. — *Založniki: Bermann in Altmann*: Hauler, Lateinisches Übungsbuch für das I. Schuljahr, 12. Aufl. 1893. — *R. Lampel (Ph. Wodianer)*: Geyza Némethy, P. Cornelii Taciti ab

excessu divi Augusti. Budapestini 1893. — Id., P. Vergilii Maronis Aeneis, ibid. 1889. — Id., M. Tullii Ciceronis de finibus bonorum et malorum, ibid. 1890. — C. Pozder, Q. Horatii Flacci carmina, ibid. 1891. — St. Dávid, T. Livii ab urbe condita vol. I—II., ibid. 1889—1892. — Id., M. Tullii Ciceronis orationes selectae XIII. Ed. II., ibid. 1890. — G. Pecz, C. Sallustii Crispi bellum Catil. et Jugurth., ibid. 1889. — G. Kassai, Sophoclis Antígona, ibid. 1891. — *Tempšky*: E. Richter, Lehrbuch der Geographie für die I., II. und III. Classe der Mitteleisenbahnen. Wien und Prag, 1893. — Pokorný's Naturgeschichte des Thierreiches. 23. Auflage. Ibid. 1893. — J. Schmidt, Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen in das Lateinische für die III. Classe. Ibid. 1893. — *Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg*: Ant. Nedvöd, Krátek nauk o glásbi. V Ljubljani 1893. — Id., Početni nauk o petji za ljudske šole. Ibid. 1894. — Id., Vaje v petji, ibid. 1894. — *K. Graeser*: Prosch-Wiedenhofer, Deutsches Lesebuch für österreichische Mittelschulen. 3. Bd. (für die 3. Classe). Wien, 1894. — *Mans*: I. E. Roller, Chorgesangschule. Wien, 1894. — Gg.: *prof. S. Rutar*: Fr. Ilwof und K. F. Peters, Graz. Geschichte und Topographie der Stadt und ihrer Umgebung. — *Kustos A. Müllner*: Argo. Zeitschrift für krainische Landeskunde. Herausgeg. von Prof. Alfons Müllner. I. in II. letnik (1892, 1893). — Finančne prokurat. c. kr. pristav *Emil Gutman*: Dr. J. Bleiweis, Novice, XIII. leto (1865). — M. Kastelic, Kranjska Čbelica. Pete bukvice. V Ljubljani, 1848. — Murko, Leopolda Volkmera Fabule ino pesmi. V Gradzi, 1835. — J. Ažman, Kerščanska izreja slovenske mladine. V Ljubljani, 1873. — Paulus, Valentin Stanič. Feuilleton iz «Soče». V Gorici, 1873. — J. Pajka «Izbrani spisi». Prvi zvezek. V Mariboru, 1872. — 500 slovenskih pregovorov. Beilage zum Illyr. Blatte Nr. 11. d. 17. März 1832. — *Hugon Turk*: Dr. Ivan Tavčar, Slovenski pravnik. V Celovcu 1883—1886. — *Učitelj Fr. Čepelk* v Turnovem: Fortunát Durych. V Turnovem, 1890. — *Slavnostni odbor o stoletnici Resselovega rojstva* (po vis. c. kr. naučnem ministerstvu): Josef Ressel. Denkschrift. Wien. 1893.

Koncem šolskega leta 1893/94 šteje ta knjižnica: a) 1772 del v 2409 zvezkih in 553 snopičih; b) 2531 šolskih izvestij (od l. 1851. do 1893.).

2.) Dijaška knjižnica (katero oskrbuje redni gimnazijski učitelj *A. Tavčar*) se je pomnožila v šolskem letu 1893/94 za 238 del, ozir 291 knjig in 10 sešitkov, in sicer:

a) Po nakupu: (za 78 del, ozir. 122 knjig):

I. Tomšič Vrtec, 1893 (2 izvoda). — Dr. Fr. Lampé, Dom in Svet, 1893 (2 izv.). — J. Treuensfeld, Venček pravljic in pripovedek (2 izv.). — A. Stroj, Pomladni glasi III. zvezek (2 izv.). — Ant. Lesjak, Zgodovina Dóbrovske fare. — Dr. Jos. Vošnjaka zbrani dram. in pripovedni spisi. I. zvez. Pobratimi (3. izv.), II. zvez. Lepa Vida (3. izv.). — J. Stritar, Zvon, 1878. — J. Parapat, Robinson (2 izv.). — Zora, V. tečaj, 1876. — Zora, VI. tečaj, 1877. — Iv. Filipović, Kraljevič Marko u nar. pjesmah. — Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1889, 1890, 1892, 1893. — Dr. Fr. Lampé, Jeruzalemski romar, 1. in 2. zvezek. — Spisi Andrejčkovega Jožeta, I.—IV. zv. Nar. bibl. — Spisi Andrejčkovega Jožeta, V. zv. Nar. bibl. (3. izv.). — J. Bedének, Solnce in senca (2 izv.). — Spisi Kristofa Schmida, X. zv., Ludovik, mladi izseljenec (2 izv.). — Jos. Matejev, Ljubezen do mamice (5 izv.). — S. Gregorič, Poezije, II. zv. (3 izv.). — Stanley in njegovo potovanje po Afriki (2 izv.). — Fr. Nedeljko, Maksimilijan I., cesar mehikanski (2 izv.). — S. Hrvojić, Princ Evgenij (2 izv.). — Ant. Kosi, Šaljivi Jaka. — Jurčičevih zbranih spisov IX. zvezek. — A. Aškere, Izlet v Carigrad. — Der gute Kamerad, illustrierte Knabenzeitung, 1892. — C. F. A. Kolb, Was wollen wir spielen? — Adolf und Karl Müller, Wohnungen,

Leben und Eigenthümlichkeiten in der höheren Thierwelt. — Dr. Aug. Nathaniel Böhner, Leben und Weben der Natur. — Alb. Reichsfreiherr von Teuffenbach, Neues ill. vaterländisches Ehrenbuch in zwei Theilen. — Deutsche Dichter, Denker und Wissensfürsten im 18. und 19. Jahrhunderte. — Grüss' Gott! ill. Jugendblatt, 1893. — Der gute Kamerad, ill. Knabenzeitung, 1893. — Jugend-Gartenlaube III., IV. B., 1893. — Collection Verne. (38 Werke im 60 Bänden.)

b) Po darilih (za 160 del, ozir. 169 knjig in 10 sešitkov):

Darovali so: Slov. Matica 2; Emil Guttman, c. kr. pristav fin. prokurate, 56; Sr. Stegnar, c. kr. učitelj in dež. poslanec, 21; Hugon Turk, zastopnik pivovarne bratov Koslerjev, 40; Fr. Robič 2; dr. Jos. Lesar, semeniški profesor in vodja knezoškofijskemu Alojzijevešču, 11; ravnatelj Wiesthaler 4; prof. Rutar 1; prof. dr. Požar 2; prof. Tavčar 7 knjig; odbor za prireditve slavnosti tristoletnega spomina zmage pri Sisku 10 sešitkov; dijak Majar 14; dijak IV. a: Planinšek 1; dijaki II. b: Jos. Jenko 1 in J. Merčun 1, Ž. Vodušek 2; dijak I. b Homan 1; dijaka I. c: Mencinger 2 in Stricel 1 knjigo.

Koncem šolskega leta 1893/94 šteje dijaška knjižnica 979 slovenskih del, ozir. 1015 knjig, 6 sešitkov in 893 nemških del, ozir. 934 knjig, 4 sešitke, skupaj 1872 del, ozir. 1949 knjig, 10 sešitkov.

II. Zemljepisna in zgodovinska učila (varuh profesor *S. Rutar*) so se pomnožila:

a) Po nakupu:

3 Bretschneiderjevih zgodovinskih zemljevidov Evrope (št. 51, 52, 53), 1 izv. V. pl. Haardta «Schulwandkarte von Afrika», izd. l. 1893 (na palicah), 1 Hartlebneve statistične tabele, l. 1894, 2 časopisov: Umlauf, Rundschau für Geographie und Statistik, 1894; Seibert, Zeitschrift für Schulgeographie, 1894.

b) Po darilih:

Darovali so gg.: učitelj in deželni poslanec *Sr. Stegnar* mnogo zemljevidov k «Slov. atlantu», izdanih od Matice Slovenske (razdelili so se večinoma med učence); prof. *S. Rutar* in slavno uredništvo «Slov. Naroda» po 1 izvod Kleinmayr-Bambergove stenske podobe: «Glavne oblike zemeljskega površja», 1894; magistr. uradnik in Mat. slov. tajnik *E. Lach* 1 izv. Kettnerjeve «Landkarte des k. k. Küstenlandes».

Vsa zbirka šteje koncem šolskega l. 1893/94) 1 Felklov telurij, 1 globus, 74 zemljevidov (v 75 izvodih), 15 atlantov (v 16 izvodih), 7 podob in tabel, 1 zbirko, obsežajočo 40 slik starorimskih stavbnih spomenikov, 8 zvezkov zemljepisnih časopisov.

III. Prirodopisni kabinet (oskrbuje prof. *Jos. Hubad*).

1.) Kupila so se nastopna učila:

a) Fizikalna: 1 retorta od litega železa, 1 kovinski barometer, 1 vlagomer, 1 stereoskop, 1 prekapnik, 3 Frezenijeve mreže, 1 mreža od platinove žice, 1 Papinov lonec, 1 jednostavni drobnogled, 1 valjček železne žice, 6 valjastih steklenic z obrušnim pokrovom, 4 steklene buče z zarezo, 4 steklene buče z zamaškom, 1 klešče, 1 krtačica, 1 kg cevij za barometer, 3 kg steklenih cevij, $\frac{1}{4}$ kg cevij od kavčuka.

b) Prirodopisna: 1 polh, 1 domača podgana, 1 rovkva, 1 jazbec, 1 piška s tremi nogami, 1 slegur, 1 kosce, 1 mala žolna, 1 divji golob, 1 mrena, 1 zeleni klin, 1 pečenka in knjige: Dr. Knauer, Handwörterbuch der Zoologie; Schlösser und Seller, Die ersten Menschen und die praehistorische Zeit; Dr. M. Neumayr, Erdgeschichte; Dr. Urbanitzky und Dr. Zeisel, Gemeinverständliche Darstellung der physikalischen und chemischen Erscheinungen; A. C. Brehm, Das Leben der Vögel; Rabenhorst,

Kryptogamenflora, snopič 23.; Dr. Wettstein, Botanische Zeitschrift, 1894. — Poleg tega se je napelo na platno 107 slik.

2.) Darovali so:

Prirodopisnih učil: C. kr. ravnateljstvo rudokopa v Příbrami: 29 rudnin iz příbramskega rudokopa. — C. kr. ravnateljstvo rudokopa v Idriji: 7 rudnin iz idrijskega rudokopa. — Gg.: Dr. K. Vrba, c. kr. vseučilišni profesor v Pragi: 30 rudnin. — Jan Lego, uradnik češkega muzeja v Pragi: 272 vrst rudnin in okamenin. — Fr. Čepelik, predsednik učiteljskega društva v Turnovem: 14 vrst dragih in poludragih kamenov. — Grof Albin Margheri, grajšček v Otočcu: 1 severnega slapničarja in 1 prilivko. — Grof Rudolf Margheri, c. kr. okrajni glavar v Ljubljani: 1 lisko. — A. Črnologar, učitelj v Šmarji: 3 rudnine. — A. Jeločnik, kujigovodja v Litiji: 1 modrasa. — I. Šubic, c. kr. ravnatelj in občinski svetovalec: 1 človeško ribico. — G. Pirc, ravnatelj kmetijske družbe in občinski svetovalec: 8 martinčkovih jaje. — Profesor S. Rutar: 1 kos lave od Vezuva. — N. gimnazijski učitelj Ant. Štritof: 5 rudnin.

Prirodopisno zbirko so s priznanja vredno prizadevnostjo množili tudi še učenci — IV. a. razreda: J. Brelih, K. Gross, M. Kmet, J. Polec, A. Švigelj; IV. b. razreda: D. Beseg, D. Pož; III. a. razreda: A. Adamič, R. Cvetko, V. Jeločnik, A. Ribnikar; III. b. razreda: K. Stranetzky, J. Šlibar; II. a. razreda: J. Kreč, A. Lavš, H. Gerbič; II. b. razreda: J. Göderer, J. Kenda, J. Mosetizh, J. Pirnat, F. Šturm; I. a. razreda: V. Dolenc, A. Domicelj, V. Engelmann, J. Potočnik, A. Pogorelec, L. Rogl, F. Vrhovnik; I. b. razreda: A. Cvenkel, M. Kozel, A. Masle, J. Pajnič, F. Žebre; I. c. razreda: F. Janša, M. Jeločnik.

Prirodoznanska zbirka šteje koncem šolskega leta 1893/94: 211 fizikalnih pristrojev, 182 vretenčarjev, 2316 brezvretenčarjev, 8 umetelnih prirodopisnih predmetov, 290 kemikalij, 114 kristalnih vzorcev, 754 rudnin, 1609 vrst suhih rastlin, 204 geološke predmete, 10 narodopisnih predmetov, 313 okamenin, 20 stereometričnih teles, 151 prirodznanskih slik, 124 prirodznanskih in matematičnih knjig; skupaj 6 3 2 6 komadov.

IV. Risalna učila (oskrbuje realčni profesor *Ivan Franke*) niso se letos nič pomnožila, ker se ni pokazala nikakršna potreba. Ta zbirka, ki obseza tudi vsa risalna učila razpuščene gimnazije kranjske, šteje koncem šolskega leta 1893/94: 23 knjig, 22 predložnih zbir, 168 vzorcev (modelov), 1 sadreno doprsnico, 11 risalnih desk z oporami, 1 pristoj iz steklenih plošč, 1 trikotnik, 1 šestilo, 1 risalno ravnilo, 1 črtalo in 127 komadov risalnične opreme; skupaj 3 5 7 komadov.

V. C. kr. botanični vrt (pod nadzorstvom c. kr. prof. na tukajšnji višji gimnaziji *Alfonza Paulina* in v oskrbi c. kr. botaničnega vrtnarja *Iv. Rulitza*). Pravico, uporabljati ga v svoj prid, imajo vsi učni zavodi. Občinstvu je pristopen o nedeževnih popoldnevih. Troške za njegovo vzdrževanje zalagata (po razpisu vis. c. kr. ministerstva z dne 17. aprila 1891, šte. 6323) tukajšnji gimnaziji s skupnim doneskom letnih 210 gld. iz prispevkov za učila, plačanih od učencev, država z doneskom letnih 210 gld. in mestna občina, prispevajoča 105 gld. na leto.

Javna (licejna) knjižnica z letno dotacijo 1200 gld. in v oskrbi c. kr. varuha gosp. dra. *Gottfried-a Muys-a* je pod postavnimi pogoji pristopna i učiteljem i učencem. Koncem šolskega leta 1893 je štela: 34.920 del, in sicer: 52.768 zvezkov, 5916 snopičev, 1946 listov, 420 rokopisov in 242 zemljevidov.

Deželni muzej Rudolfinum z bogatimi zbirkami iz vseh treh delov prirodstva, mnogimi starinami in kulturno-zgodovinskimi predmeti, katerim se pridružujejo obilne prazgodovinske najdbe, zlasti ostanki nakolnih stavb iz Kranjske.

VI. Statistika učencev.

I. Število.	V razredu								Skupaj	
	I.			II.		III.		IV.		
	a	b	c	a	b	a	b	a		b
Koncem šolskega l. 1892/93	59	67	—	46	45	34	38	33	35	357
Začetkom šolsk. l. 1893/94	60	61	55	52	56	39	37	26	28	414
Med šolskim letom vstopilo	—	—	1	1	1	—	2	—	2	7
Vseh skupaj torej vsprejetih	60	61	56	53	57	39	39	26	30	421
Med njimi:										
Na novo vsprejetih, in sicer:										
Iz niž. razr. premeščenih . . .	56	53	53	1	1	—	1	—	2	167
Repetentov	—	2	1	1	—	—	1	—	—	5
Zopet vsprejetih, in sicer:										
Iz niž. razr. premeščenih . . .	—	—	—	50	53	37	35	26	27	228
Repetentov	4	6	2	1	3	2	2	—	1	21
Med šolskim letom izostalo	9	11	2	3	6	1	1	—	—	33
<i>Število učencev konc. 1893/94</i>	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
Med njimi:										
Javnih učencev	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
Privatistov	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Po rojstnem kraju (domovini).										
Iz Ljubljane	6	6	9	3	14	8	10	7	11	74
» Kranjske sicer	41	41	41	45	34	28	27	17	16	290
» Štajerskega	1	1	1	1	1	—	—	1	—	6
» Koroškega	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2
» Primorskega	1	2	3	—	2	1	—	1	3	13
» drugih dežel takraj Litve	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
» dežel onkraj Litve	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
» inozemstva	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Skupaj	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
3. Po materinščini.										
Slovenci	50	50	54	50	51	38	38	26	30	387
Hrvatje	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Skupaj	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
4. Po veri.										
Katoličani vsi	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
5. Po starosti.										
11 let starih	4	4	5	—	—	—	—	—	—	13
12 » »	10	9	9	4	6	—	—	—	—	38
13 » »	17	15	15	15	14	6	1	—	—	83
14 » »	12	14	17	15	12	7	9	3	2	91
15 » »	7	8	7	10	12	9	12	9	8	82
16 » »	—	—	1	6	7	12	8	3	11	48
17 » »	—	—	—	—	—	3	6	6	6	21
18 » »	1	—	—	—	—	1	2	4	—	8
19 » »	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
20 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Skupaj	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388

	V razredu									Skupaj
	I.			II.		III.		IV.		
	a	b	c	a	b	a	b	a	b	
6. Po bivališču staršev.										
Iz Ljubljane	8	8	12	8	15	11	12	8	11	93
Od drugod	43	42	42	42	36	27	26	18	19	295
Skupaj	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
7. Razredba.										
<i>a) Koncem šolsk. l. 1893/94 jih je dobilo:</i>										
Spričevalo I. reda z odliko	8	11	11	9	4	3	4	7	3	60
» I. »	34	35	31	31	38	26	25	18	25	263
» II. »	4	3	4	4	5	3	3	1	1	28
» III. »	—	—	2	—	—	1	2	—	—	5
Ponavljalna skušnja se je dovolila	5	1	6	6	3	5	4	—	1	31
Dodatna skušnja se je dovolila (zaradi bolezni)	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Izvanrednih učencev	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	51	50	54	50	51	38	38	26	30	388
<i>b) Dodatek k šolskemu letu 1892/93:</i>										
Ponavljalnih skušenj je bilo dovoljenih	8	7	—	5	4	7	6	—	2	39
Skušnjo je prebilo:										
Povoljno	5	5	—	1	4	6	4	—	1	26
Nepovoljno (ali pa jih ni prišlo)	3	2	—	4	—	1	2	—	1	13
Dodatnih skušenj je bilo dovoljenih	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Skušnjo je prebilo:										
Povoljno	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nepovoljno	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K skušnji ni prišel	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Tedaj je končni posledek za 1892/93:										
Dobilo jih je:										
Spričevalo I. reda z odliko	6	5	—	4	4	5	5	4	11	44
» I. »	44	49	—	36	33	24	26	28	22	262
» II. »	8	11	—	5	8	4	5	1	2	44
» III. »	1	2	—	1	—	1	1	—	—	6
Neizprašenih	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Skupaj	59	67	—	46	45	34	38	33	35	357
8. Denarni prispevki učencev.										
Šolnino jih je moralo plačati										
v 1. polletju	22	21	14	5	6	4	6	3	3	84
» 2. »	11	8	6	9	11	6	6	3	7	67
Na pol je bilo oproščenih										
v 1. polletju	—	—	—	4	2	—	—	—	—	6
v 2. »	—	—	1	3	—	—	—	—	—	4

	V razredu										Skupaj											
	I.			II.		III.		IV.														
	a	b	c	a	b	a	b	a	b													
Popolnem oproščenih je bilo																						
v 1. polletju	29	31	41	43	47	35	31	23	25	305												
» 2. »	40	42	47	38	40	32	32	23	23	317												
<i>Šolnina</i> je znašala																						
v 1. polletju gld.	440	—	420	—	280	—	140	—	140	—	1740	—										
» 2. » »	220	—	160	—	130	—	210	—	220	—	120	—	120	—	60	—	60	—	140	—	1380	—
Skupaj: gld.	660	—	580	—	410	—	350	—	360	—	200	—	240	—	120	—	200	—	3120	—		
<i>Vsprejemnina</i> je znašala gld.	117	60	115	50	113	40	4	20	2	10	—	4	20	—	4	20	—	4	20	361	20	
<i>Prispevki</i> za učila so znašali gld.	60	—	61	—	56	—	53	—	57	—	39	—	39	—	26	—	30	—	421	—		
<i>Pristojbina</i> za spričevalne dvojnice gld.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—		
Skupaj: gld.	177	60	176	50	169	40	57	20	59	10	39	—	43	20	26	—	36	20	784	20		
9. Udeležba pri pouku v odnosno-obveznih in neob- veznih predmetih.																						
Francosčina	I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	4	—		
Laščina	I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	6	—		
Risanje	I.	3	—	9	—	6	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	—		
	II.	—	—	—	—	4	—	1	—	2	—	4	—	—	—	—	2	—	13	—		
	III.	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	4	—	1	—	7	—			
Lepopisje	I.	15	8	21	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	—			
	II.	1	1	—	—	14	—	17	—	3	—	1	—	—	—	—	2	—	39	—		
Telovadba	I.	8	3	10	—	10	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	—			
	II.	1	—	2	—	6	—	1	—	13	—	7	—	4	—	5	—	39	—			
Petje	I.	12	6	10	—	7	—	4	—	7	—	2	—	1	—	3	—	52	—			
	II.	—	—	—	—	1	—	8	—	5	—	9	—	3	—	2	—	28	—			
10. Ustanove.																						
Število štipendistov	1	—	2	—	3	—	5	—	2	—	2	—	7	—	4	—	6	—	32	—		
Skupni znesek ustanov gld.	57	—	122	68	177	64	397	75	154	60	191	—	432	—	314	67	611	38	2458	72		

II. Podpore.

a) Ustanove (glej štev. 10!).

b) Podporna zaloga. S posebnim podpornim društvom ali stalnim podpornim zakladom se sicer zavod doslej še ne more ponašati. Da se je pa vendar mogla vsaj kolikor toliko olajšati bėda, ki tare večino naših učencev, hvala za to gre raznim skupščinam in posameznim dobrotnikom, katerih splošno znana milosrėnost je podajala ravnateljstvu v ta namen potrebnih pripomočkov. Med temi dobrotniki se posebno odlikujeta visoki deželni zbor kranjski in preslavna hranilnica kranjska, ki sta velikodušno volila zavodu v podporne namene 300, oziroma 150 gld. Iz nabrahanih pripomočkov so se preskrbovali revni, pa pridni učenci z učnimi knjigami in obleko, vrh tega pa so (toda redkeje) prejeli njih starši ali odgovorni nadzorovalci večje ali manjše prispevke v gotovini (za hrano, stanovanje, v boleznih i. t. d.). Podpore je delilo ravnateljstvo, sporazumevši se vsakokrat z dotičnim razrednikom.

Podporna knjižnica, ustanovljena začetkom šolskega leta 1890/91, pomnožila se je v preteklem šolskem letu za 143 učnih knjig in 45 atlantov, tako da šteje sedaj 702 knjigi in 208 atlantov. (Nakupilo se je 126 knjig in 42 atlantov, darovali pa so: velečast. knezoškofijski ordinarijat 10 Wolfovih nemško-slovenskih slovarjev, g. Evgen Lah 3 atlante, ravnatelj Wiesthaler 2, učenca II. b razreda: Petrovičič 4 in Levec 1 knjigo.

Računski pregled.

A. Dohodki.

Prenos iz šolskega l. 1892/93 v gotovini (po obračunu, podanem dne 18. X. 1893 pod števil. 362 in potrjenem od prešlavn. c. kr. dež. šol. sveta z razpisom z dne 28. X. 1893, števil. 2677). gld. 16'34

Darovali so: Visoki deželni zbor kranjski » 300.—
 Preslavna hranilnica kranjska » 150.—
 Gosp. Otomar Bamberg, knjigotržec, posestnik i. t. d. » 15.—

O novem letu: a) gg. profesorji:

M. Karlin » 2'—
 S. Rutar » 10'34
 Dr. L. Požar » 2'—
 Jos. Jenko » 2'—
 Al. Tavčar » 2'—
 Dr. Andr. Karlin » 2'—
 Ant. Peterlin » 2'—
 Ravnatelj » 5'—

b) Učenci:*)

I. a. razreda » 5'07
 I. b. » » 6'15
 I. c. » » 8'37
 II. a. » » 12'50
 II. b. » » 4'73
 III. a. » » 9'05
 III. b. » » 12'70
 IV. a. » (gld. 5'70 in po-
 vodom ravnat. godú 10, skupaj) » 15'70
 IV. b. razreda » 4'80
 Starši učencev pri vpisavanju » 0'51
 Odškodnina, plačana od učencev za pokvarjene knjige » 3'60

Skupaj: gld. 591'86

*) I. a. razreda: Šavnik 1 gld., Jamšek 50 kr., Holeček in Ledenik po 30 kr., Tomec 21 kr., Bambič, Dolenc, Domicelj, Engelmann, Grošelj, Jelenc, Kambič, Novak, Potočnik, Rogl in Vrhovnik po 20 kr., Krisper 15 kr., Fleš 13 kr., Spindler 11 kr., Božič 10 kr., Lohoda 5 kr., Chladek 2 kr. — I. b. razreda: Pajnič 2 gld., Kreutzer, Martinec, Slana in Tomšič po 50 kr., Kaučič 30 kr., Gvenkel, Dolar, Kozel, Kurent, Peterlin, Schiffer in Žebra po 20 kr., Pavčič 15 kr., Dolencec, Silvester in Zupančič po 10 kr. — I. c. razreda: Stricel in Zupančič po 1 gld., Fišer 50 kr., Lenassi 47 kr., Janša, Jelocnik Mirosl., Subič in Vidrih po 30 kr., Brolih 23 kr., Cebašek, Gortnar, Marčič, Mazi, Mencinger, Peruzzi, Porenta, Božič in Ušlakar po 20 kr., Augustin 18 kr., Kmet 15 kr., Ažman in Klobučar po 11 kr., Badiura, Colnar, Jelocnik Pavel, Kralj, Kramer, Mulaček, Omahna, Peternelj, Peterlin, Pišek, Seliškar, Seme, Strubelj, Trdina in Zabavnik po 10 kr., Princ 7 kr., Rus 5 kr. — II. a. razreda: Močnik 1 gld. 30 kr., Poklukar 1 gld., Jež in Serko Ed. po 70 kr., Serko Mil. 60 kr., Gerbič 55 kr., Bohine, Gruđen in Jekovec po 50 kr., Cerne 40 kr., Aceto 35 kr., Debeljak in Teran po 30 kr., Podbevšek 28 kr., Hočevar in Vilfan po 22 kr., Zvokej 21 kr., Dermastia, Jeglič, Koželj, Kreč, Kristan, Merhar, Pavlin, Rode in Znidaršič po 20 kr., Bradaška 16 kr., Jenko 15 kr., Arko, Bernard Frid., Bernard Karol, Dermota, Geršar, Hrome, Keršič, Kocjan, Kuhar, Lavš, Lovšin, Lužar, Nabernik, Perko, Perné, Rozman in Sojar po 10 kr., Režek 6 kr. — II. b. razreda: Bončar Rud. 1 gld., Eržen 60 kr., Bončar Jak., Jenko Miljut. in Zupane po 50 kr., Dermelj in Kraigher po 30 kr., Levec 23 kr., Podboj 20 kr., Borštnar, Hočevar, Kašman, Kmet, Kratky in Tominc po 10 kr. — III. a. razreda: Cerne 1 gld. 10 kr., Jenko Lud., Kette, Samec, Šavnik,

B. Stroški.

Za učne knjige in atlante	gld. 171:82
Za vezanje knjig	> 11:80
Za obleko	> 336:51
V gotovini	> 63:55
	Skupaj: gld. 583:68
Ako se odbijejo od dohodkov v znesku	gld. 591:86
troški v znesku	> 583:68
ostane prebitka	gld. 8:18

Blagodušno so nadalje podpirali ubožne učence, podajajoč jim hrano vsak dan ali vsaj posamične dneve v tednu, samostani prečast. oo. frančiškovcev, mm. uršulink in usmiljenih sester, prečastito Marijanišče, knezoškof. Alojzijevišče, slavno ravnateljstvo «ljudske in dijaške obednice» in mnogi zasebniki. Med zadnjimi si je pridobil posebnih zaslug za zavod prečast. g. kanonik monsignor L. Jeran, čegar požrtvovalno človekoljubje je preskrbelo znatnemu številu učencev brezplačno hrano v omejnjeni obednici.

Izpolnjujoč prijetno dolžnost, zahvaljuje poročevalec v imenu zavoda vse njegove p. n. dobrotnike kar najtopleje ter si usoja priporočati pomoči potrebne učence še nadaljnji njih blagohotnosti.

12. Vsprejemnine in prispevki učencev za učila (glej štev. 8!).

Ti doneski za učila so se porazdelili med posamezne učne stroke po ministerških naredbah z dne 14. junija 1878, štev. 9299, in z dne 17. aprila 1891, številka 6323.

VII.

Važnejše odredbe c. kr. šolskih oblastev.

1.) Razpis vis. c. kr. naučnega ministerstva z dne 2. junija 1893, štev. 1091 (naznanjen z razpisom preslavn. c. kr. deželnega šolskega sveta z dne 18. junija 1893, štev. 1260), ureja način nameščanja namestnih in stranskih učiteljev na državnih srednjih šolah in državnih pripravniških ter določuje, odklej in doklej jim je nakazovati nadomestnine, oziroma nagrade.

2.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 24. junija 1893, štev. 11.096 (nazn. z razpisom presl. c. kr. dež. šol. sveta z dne 20. julija 1893, štev. 9548), izpreminja nekatere (z razpisom naučn. ministerstva z dne 20. decembra 1894 razglašene) predpise o izposojanju knjig iz vseučilišnih in naučnih knjižnic.

3.) Razpis vis. c. kr. naučnega ministerstva z dne 18. avgusta 1893, štev. 18.639 (nazn. z razpisom presl. c. kr. dež. šol. sveta z dne 21. septembra 1893, štev. 2011) z napotilom, tičočim se preparacijskih zvezkov začetkom pouka v tujih jezikih.

Tribuč po 1 gld., Janša in Schiffrer po 50 kr., Tomšič 40 kr., Ribnikar 25 kr., Jeločnik in Saller po 20 kr., Bernot, Bezeljak, Cvetko, Kobal, Stržaj, Strajhar, Szillich in Valjavec po 10 kr., Hribar in Milavec po 5 kr. — **III. b. razreda:** Pollak 5 gld. 55 kr., Gostiša 1 gld., Lehrman 80 kr., Turk 65 kr., Stranetzky 36 kr., Hörmann, Per in Perovšek po 25 kr., Silbar 24 kr., Januš, Juvan, Lavrenčič, Premrl, Sega, Seme in Tavzes po 20 kr., Zakrajšek 16 kr., Cenčič, Kalan, Krok in Zajc po 15 kr., Bernot, Farčnik, Jovan, Kmet, Kodolja, Kovač, Kuralt, Mazgon, Winkler in Zerjav po 10 kr., Zgaga 9 kr., Dunda in Petrič po 5 kr. — **IV. a razreda:** Pollak 10 gld. 50 kr., Pfeifer, Polec in Povše po 1 gld., Kozina 70 kr., Avčič 50 kr., Švigelj 30 kr., Dermastia, Dežman in Perné po 20 kr., Kmet 10 kr. — **IV. b. razreda:** Kavčan 1 gld., Kaman, Klemenč in Omersa po 50 kr., Vodopivec 40 kr., Romold in Svara po 30 kr., Dolenc, Pošboj in Stadler po 20 kr., Zorž 10 kr.

4.) Razpis presl. c. kr. dež. šol. sveta z dne 25. oktobra 1893, šte. 2785: Gledé na to, da je učni jezik na ljubljanski c. kr. državni nižji gimnaziji slovenski, naj bodo izvestja tega zavoda pisana odslej v slovenščini v smislu minist. razpisa z dne 9. junija 1875, šte. 8710, točka 5., alinea 2.; vendar pa smejo izvestja prinašati tudi znanstvene razprave, pisane v nemščini (v smislu istega minist. razpisa).

5.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 16. oktobra 1893, šte. 22.270 (nozn. z razpisom c. kr. dež. šol. sveta z dne 27. oktobra 1893, šte. 2687): Prošnji ravnateljstva, da bodi z ozirom na (gori pod točko 4. navedeni sklep presl. c. kr. drž. šol. sveta učni jezik pri telovadbi in lepomisju na ljubljanski nižji gimnaziji slovenski, naučno ministerstvo za zdaj ne more ugoditi, češ ker veljajo (z minist. razpisom z dne 27. decembra 1889, šte. 21.086) za ljubljansko drž. nižjo gimnazijo izdane določbe o učnem jeziku v obveznih, odnosno obveznih in neobveznih predmetih tudi za slovenske oddelke nižjih razredov na državni višji gimnaziji v Ljubljani in Novem mestu.

6.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 1. novembra 1893, šte. 24.871 (nozn. z razpisom presl. c. kr. dež. šol. sveta z dne 1. decembra 1893, šte. 2962): Kar določuje člen XXV. izpitnega predpisa (iz l. 1884.) o poskusnem letu izprašanih srednješolskih pripravnikov, veljaj v glavnih točkah tudi za one pripravnike, ki nastopijo učiteljsko službo kot suplentje, ne da bi bili opravili poskusno leto.

7.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 15. oktobra 1893, šte. 18.830 ex 1891 (nozn. z razpis. c. kr. dež. šol. sveta z dne 1. decembra 1893, šte. 2939): Da se pokrijejo razni troški, ki jih povzročujejo šolske igre, pooblašča naučno ministerstvo srednješolska ravnateljstva, da vsprejemajo začetkom šolskega leta zajedno s prispevki za učila od vsakega učenca znesek v največini 50 kr.; revni učenci naj se tega prispevanja oprosté. Učne ure je tako porazdeliti, da bode vsaj jeden popoldan pouka prost.

8.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 20. oktobra 1893, šte. 24.734 (naznanjen z razpisom preslavn. c. kr. dež. šol. sveta z dne 1. decembra 1893, šte. 2930), odmenja nedelje in šolske praznike učencem v odpočitek.

9.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 20. januarija 1894, šte. 1302 ex 1893 (naznanjen z razpisom vis. c. kr. deželne vlade z dne 8. februarja 1894, šte. 1152), razglašá od vis. c. kr. finančn. ministerstva določeni kratici «K» za «Krone» in «h» za «Heller».

10.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 15. februarja 1894, šte. 27.288 ex 1893 (nozn. z razpisom c. kr. dež. šol. sveta z dne 10. marcija 1894, št. 630), ureja, kako nagrajati učitelje risanja za ure, ki presežajo mero njih učne dolžnosti.

11.) Razpis presl. c. kr. dež. šol. sveta z dne 27. marcija 1894, šte. 765, s poučilom o oskrbovanju rojstnih, poročnih in smrtnih matice za Žide v vojvodinah Štajerski, Koroški in Kranjski.

12.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 31. januarija 1894, številka 28.557⁹³/₁ (nozn. z razpisom c. kr. dež. šol. sveta z dne 26. februarja 1894, številka 433), dovoljuje, da smejo srednje šole, muzeji in nabiralci zasebniki vzajemno menjevati dvojnice zoologičnih in botaničnih predmetov, ter določuje kot dotično osrednjo posredovalnico c. kr. zoološko-botanično družbo na Dunaju, ki je prevzela ta posel ter določila način zamenjavanja.

13.) Razpis vis. c. kr. naučn. ministerstva z dne 24. aprila 1884, šte. 3510 (nozn. z razpisom c. kr. dež. šol. sveta z dne 12. maja 1894, šte. 1157): Na Dunaju se je srednjim šolam ustanovila osrednjica za nakupovanje, zamenjavanje in določevanje rudnin; vodja ji je dr. Aristides Březina, c. in kr. ravnatelj mineralogično-petrografiškemu oddelku c. kr. prirodznanskega dvornega muzeja.

VIII.

Kako se je pospeševal telesni razvoj šolske mladine.

(Zvršitev ministerske naredbe z dne 12. oktobra 1890, števil. 1853.)

Po zimi so se drsali učenci v znatnem številu na ledišču »Kernu«, katerega lastnik, posestnik gospod *Fr. Doberlet*, jim je na prošnjo ravnateljstva blage volje znižal (vsakokratno) drsalnino na 5 kr. Isto tako je ravnateljstvo izposlovalo pri tukajšnjem železninarju *Št. Nagy-u*, da so dobivali učenci drkalice za znižano ceno (1 gld. 50 kr.). Po leti so mogli učenci o popoldanskih urah kopati se in plavati v mestnem kopališču in e. kr. vojaški plavarnici proti zmerni ceni petih, oziroma treh kr. za jedno kopel (brez perila).

Šolske igre je vodil tudi letos s priznanja vredno prizadevnostjo profesor *Jos. Hubad*. Ob ugodnem vremenu (ki pa je bilo letos, žal, zelo redko) priredil se je v jesenskem času ob sobotah, mesca aprila, v drugi polovici junija in prvi julija pa ob četrtek in sobotah kak izlet v bližnjo okolico, ali pa so se shajali učenci na travniku, ki ga je tukajšnjima gimnazijama v ta namen brezplačno prepustil slavni mestni zbor. Na tem igrišču se je kratkočasila mladina z igrami, katere si je sama volila, ali pa jih je določeval nadzirajoči učitelj; vsake pol ure so se igre premenile. Najbolj so ugajale nastopne: »črni mož«, »miš in mačka«, »v vodnjak gledati«, »jedna, dve, tri, prvi par leti«, »ugibanje po obrazu«, »vsak dà svoj glas«, »trden most«, »kužki«, »kralj Ladoga, daj mi žogo!« »žoga leti!« »lučanje žoge«, »dober dan, gospod Ribič!« »medved«, »lisica v brlogu«, »vojska po jedni nogi«, »klobuke trgati«, »jelena ruvati«, »žandarji in tatje«. — V dobi od 2. maja do 15. junija (ko je bil vodja šolskim igram kontumaciran) so se shajali učenci ob četrtek in sobotah na šolskem dvorišču ter bili žogo (pod nadzorstvom ravnateljstva).

Hvalno bodi na tem mestu omenjena trudoljubivost nekaterih učencev, ki so kot reditelji vestno in spretno podpirali profesorja Hubada ter s svojim taktičnim postopanjem po svojih močeh pripomogli k povoljnemu uspehu. Med njimi so se posebno odlikovali učenci: Borštnar in Mihelčič (IV. a. r.), Čuk, Kaman, Murn, Pož, Žorž (IV. b. r.), Kobal in Jenko L. (III. a. r.), Pollak (III. b. r.), Jež (II. a. r.) in Sušnik (II. b. r.).

Izletov in iger se je udeleževalo po 230 do 248 učencev.

Potrebnih igrač je pribavilo ravnateljstvo iz vsote 50 gld., katero mu je na dotično prošnjo lani poklonila preslavna hranilnica kranjska.

Vsak šolski dan se je dovolilo učencem ob desetih 11 minut opočitka; ta čas so smeli (tudi po zimi ob jasnih, ne premrzlih dneh) izprehajati se po prostornem šolskem dvorišču, dočim so se zračile učilnice.

IX.

Kronika.

Zavod so zapustili pred začetkom šolskega leta 1893/94:

1.) Prof. *Tomo Zupan* (kateremu je podelilo visoko e. kr. naučno ministerstvo z razpisom z dne 24. avgusta 1893, števil. 16.088, na tukajšnji višji gimnaziji izpraznjeno drugo mesto verskega učitelja, vzešši na znanje njegovo izjavo, da se odpove službi ravnatelja v tukajšnjem knezoškofijskem Alojzijevišču).

2.) Prof. *Ant. Drganc* (odslavljen z vis. c. kr. nauč. ministerstva razpisom z dne 9. septembra 1893, šte. 20.147, in stalno upokojen z istega ministerstva razpisom z dne 8. oktobra 1893, šte. 22.052).

3.) Namestni učitelj *Vincencij Gollob*.

Za namestnika prvemu je določil velečastni knezoškofijski ordinarijat prečast. gosp. dra. *Andreja Karlina*, namestnega verskega učitelja na tukajšnji višji gimnaziji (po dopisu z dne 6. septembra 1893, šte. 2294, poslanem preslavn. c. kr. dež. šolskemu svetu in naznanjenem ravnateljstvu z dež. šol. sveta razpisom z dne 10. septembra 1893, šte. 2169).

Ker se ravnateljstvu ni posrečilo dobiti izprašanega naravoslovca za namestnika prof. Drgancu, pozvalo je na zadnjega mesto učiteljskega pripravnika (za matematično-prirodnoznansko stroko) *Antona Peterlina*; to pozvanje je potrdil preslavni c. kr. dež. šolski svet z razpisom z dne 5. oktobra 1893, šte. 2374. Z istim razpisom je potrdila omenjena šolska oblast tudi pozvanje namestnega učitelja *Mihaela Markiča*, naslednika V. Gollobu.

Ker pa je bilo začetkom šolskega leta na podlagi vsprejemnihkušenj v prvi razred vsprejetih 176 učencev, ki se iz pedagogično-didaktičnih ozirav niso smeli, iz prostornih pa ne mogli zgnesti v dva (obstoječa) oddelka, prosilo je ravnateljstvo dovoljenja, da se otvori I. razredu še 3. oddelek. Tej prošnji je preslavni dež. šolski svet ugodil ter z razpisom z dne 10. oktobra 1893, šte. 2409, potrdil od ravnateljstva pozvanega namestnega učitelja *Antona Mikuša*, čemur je pritrdilo pozneje tudi vis. c. kr. naučno ministerstvo z razpisom z dne 28. oktobra 1893, šte. 24.510.

Z razpisom z dne 17. novembra 1893, šte. 25.761, je vis. c. kr. naučno ministerstvo stalno v službi potrdilo rednega učitelja *Jos. Jenka* ter mu priznalo profesorski naslov.

Z razpisom z dne 7. marcija 1894, šte. 3376, je potrdilo vis. c. kr. naučno ministerstvo prof. *S. Rutarja* znova za dobo 5 let v častni službi konservatorja osrednje komisije za preiskavanje in ohranjanje umetelnih in zgodovinskih spomenikov.

Z razpisom z dne 23. marcija 1894, šte. 787, je dovolil preslav. c. kr. dež. šol. svet prof. *Jos. Hubadu* petdneven odpust (od 15. do vštetega 19. aprila t. l.), da prevzame (zajedno s profesorjem tukajšnje višje realke *Iv. Franketom*) teoretični pouk v ribarstvu na učnem tečaju, ki ga je ribičem obrtnikom ustanovil osrednji odbor kmetijske družbe kranjske na ribogojnem zavodu v Studencu (z dovoljenjem vis. c. kr. poljedelskega ministerstva z dne 13. marcija 1894, šte. 5392).

* * *

Šolsko leto 1893/94 se je pričelo dne 18. septembra s slovesno sv. mašo, ki jo je služil milostni g. prelat in kanonik *dr. Andrej Čebašek*. Vsprejemne skušnje za vstop v I. razred so se opravile dne 16., ponavljalne pa v dobi od 16. do 18. septembra.

Zavod je štel v minulem šol. letu 4 razrede v 9. oddelkih (I. razred je imel 3, ostali po 2 oddelka); poučevalo je 13 učiteljev (ravnatelj, 5 profesorjev, 1 redni in 6 namestnih učiteljev).

Rešuje ravnateljstva glavno poročilo o šolskem letu 1892/93 je izrazil preslav. c. kr. dež. šol. svet (v razpisu z dne 14. marcija 1894, šte. 157) svoje zadovoljstvo z ugodnim učnim uspehom, uvažajoč težavno didaktično-pedagogično poslovanje pri tolikem številu učencev zlasti v nižjih razredih in priznavajoč prizadevnost ravnateljstva in učiteljskega zbora v obče.

Prvo polletje se je končalo dne 10. februarija s tiho sv. mašo, po kateri se je pela cesarska pesen, drugo pa se je pričelo dne 14. februarija.

Dne 1. februarija in v dobi od 24. aprila do 9. maja je nadzoroval c. kr. šolski nadzornik g. *Jos. Šuman* zavod, prisostvoval pouku in skoro vseh predmetih ter pregledal naposled tudi náložne zvezke učencev.

V dobi od 14. do 16. junija je nadzoroval risarski pouk in pregledal risanke strokovni nadzornik g. prof. (državne realke solnograške) *Herman Lukas*; isto tako je (dvakrat) prisostvoval veronauku knezoškofjski komisar, milost. prelat in kanonik g. dr. *Andrej Čebašek*.

Bogoslužne vaje: God Njiju veličanstev, cesarja Franca Josipa I. in cesarice Elizabete (4. X., oziroma 18. XI.) je obhajal zavod s sv. mašo, po kateri se je pela cesarska pesen. Učiteljstvo se je poleg tega udeležilo tudi še slovesnih sv. maš v stolni cerkvi na rojstni in godovni dan Nj. veličanstva, cesarja Franca Josipa I. (18. VIII., oziroma 4. X.), kakor tudi zadušnic za ude presvetle cesarske rodovine (7. V., ozir. 28. VI.). Tekom leta je šla šolska mladina trikrat k izpovedi in sv. obhajilu. O binkoštih je prejelo več od preč. g. kateheta pripravljenih učencev svetstvo sv. birme, dne 24. junija pa prvič sv. obhajilo. V toplejših mescih so se udeleževali učenci (skupno z višjo gimnazijo) dvakrat na teden (ob sredah in petkih) sv. maše, ki se je služila v stolnici ob polosmih, ob nedeljah in praznikih pa je bila za nje in nižje razrede višje gimnazije skupna služba božja v nunski cerkvi ob osmih. Propovedovalo se je premenjema nemški in slovenski. Učenci obeh zavodov so bili v cerkvi ločeni ter nadzirani od primernege števila učiteljev. Petje sta vodila v stolnici: šestošolec *Iv. Stabelj* moški zbor, deškega pa četrtošolec (viš. gim.) *Fr. Kunaver*, ki je bil pevovodja i v nunski cerkvi. Orglala sta: osmošolec *K. Vodušek* in sedmošolec *Fr. Goršič*. — Zavod se je korporativno udeležil slovesnega cerkvenega obhoda na dan sv. Rešnjega telesa (24. maja), zastopniki učiteljskega zbora pa tudi cerkvenega obhoda na veliko soboto (24. III.).

Zdravstveno stanje učencev je bilo letos vkljub neprimernim učilnicam venderle dokaj ugodnejše nego lani; zdravstvene razmere so se znatno zboljšale s tem, da se je vpeljal v šolsko poslopje vodovod, tako da dobivajo učenci odslej vsaj zdravo pitno vodo. Zelo pa sta motila pouk nalezljivi bolezni (škrlatinka in davica), razpasujoči se po mestu skoro celo leto; naših učencev je zbolel sicer le jeden sam; a vender jih je moralo česče kar po več iz posameznih razredov doma ostati, ker so stanovali v okuženih hišah. Umrli ni izmed letos vpisanih učencev nobeden, pač pa je 11. marcija preminul pri svojih starših na Trati (pri Poljanah) nadepolni mladenič *Mih. Miklavčič*, ki je bil lani učenec III. b razreda, pa je moral zaradi bolehnosti prekiniti učenje. Umršega se je zavod blagoverno spomnil pri skupni službi božji. R. I. P.!

Oboleli so za kračjo dobo tudi učitelji: *S. Rutar*, *Jos. Hubad*, dr. *L. Požar*, *Ant. Štritof*, *Ant. Svaršnik*, dr. *Andr. Karlin* in *Ant. Mikuš*. Vrh tega je bil prof. *Jos. Hubad* dobrih 6 tednov kontumaciran zaradi bolezni (škrlatinke), ki se je pojavila v njegovi rodbini. Bolne ali sicer zadržane učitelje so tovariši rade volje nadomeščali.

Ustmene premetne skušnje so se vršile v dobi od 30. junija do 9. julija. Razredbena konferencija je bila 9. in 10., završna pa 13. julija. Z dovoljenjem vis. c. kr. naučnega ministerstva (z dne 3. junija 1894, šte. 10.403) se je končalo šolsko leto že 14. julija, in sicer z zahvalno sv. mašo, po kateri se je pela cesarska pesen.

Vsprejemne skušnje za vstop v I. razred, za kateri se je zglasiti dne 15. julija, prično se 16. julija ob osmih dopoldne.

X.

Naznanilo o začetku šolskega leta 1894/95.

Šolsko leto 1894/95 se prične dne 18. septembra s slovesno sv. mašo z «Veni sancte», ki se bo služila ob desetih v stolnici. Na novo vstopajočim učencem (vseh razredov) se je zglasiti, spremljanim od staršev ali njih namestnikov, dne 16. septembra pri gimnazijskem ravnateljstvu z rojstnim listom, šolskim spričevalom zadnjega leta (štipendistom in šolnine oproščenim tudi z dotičnimi dekreti) ter plačati 2 gld. 10 kr. vsprejemnine na 1 gld. 20 kr. prispevka za učila in pokritje stroškov, ki jih provzročujejo šolske igre.

Učenci, ki se dajo vpisati v prvi razred, morajo tekom solnčnega leta 1894. dovršiti 10. leto ter prebiti vsprejemno skušnjo z dobrim uspehom. Oni, ki so doslej obiskavali kako javno ljudsko šolo, naj se izkažejo (v smislu razpisa c. kr. naučn. ministerstva z dne 7. aprila 1878, šte. 5416) z dotičnim šolskim (obiskovalnim) spričevalom, obsezajočim rede iz krščanskega nauka, učnega (slovenskega in nemškega) jezika in računstva. Vsprejemne skušnje se prične dne 17. septembra, in sicer pismene zjutraj ob osmih, ustmene popoldne ob treh. Pri teh skušnjah se zahteva po določenih vis. ministerskega razpisa z dne 14. marca 1870, šte. 2370, in z dne 27. maja 1884, šte. 8019: «Iz krščanskega nauka toliko znanja, kolikor se ga more pridobiti v prvih štirih letnih tečajih ljudske šole; v učnem jeziku (slovenskem in nemškem) spretnost v čitanju in pisanju, znanje početnih nauk iz oblikoslovja, spretnost v analizovanju prosto razširjenih stavkov, poznavanje pravopisnih pravil; v računstvu izvežbanost v štirih osnovnih računskih vrstah s celimi števili.»

Izpraševancem, ki bi vsprejemne skušnje ne prebili s povoljnim uspehom, vrne se vsa plačana pristojbina. Vsprejemno skušnjo ponoviti na istem učilišču ali kakih drugi srednji šoli ni dovoljeno.

Po 16. septembru se na novo vstopajoči učenci ne bodo več vsprejemali.

Učencem, ki so že doslej obiskavali ta zavod, javiti se je dne 17. septembra pri ravnateljstvu s šolskim spričevalom zadnjega polletja ter plačati 1 gld. 20 kr. prispevka za učila in pokritje stroškov, ki jih provzročujejo šolske igre.

Učenci, ki nameravajo prestopiti z drugih učilišč na c. kr. drž. nižjo gimnazijo ljubljansko, naj si priskrbé na spričevalu zadnjega polletja pripomnjo o pravilno nanzanjenem odhodu; isto je storiti tudi onim tukajšnjim učencem prvih treh razredov, ki hočejo prihodnje leto svoje nauke kje drugje nadaljevati, pa tudi onim četrtošolcem, kateri ne vstopijo v peti razred višje gimnazije ljubljanske.

Zapiski učnih knjig se bodo dobivali pri tukajšnjih knjigotrčih.

Ponavljalne in dodatne skušnje se bodo vršile dne 17. in 18. septembra, isto tako vsprejemne skušnje za vse druge razrede (izimši I.).

Polletna šolnina znaša 20 gld. Učenci I. razreda jo morajo plačati za I. polletje v prvih treh mescih šolskega leta; vendar smejo (v smislu razpisa vis. naučnega ministerstva z dne 6. maja 1890), ako so revni, prositi plačilnega odloga, oziroma oproščenja šolnine ter oddati dotične prošnje ravnateljstvu v prvih osmih dneh šol. leta. Njih prošnji se more ugoditi, ako jim učiteljski zbor po prvih dveh mescih prizna v vsakem šolskem predmetu najmanj znamko «povoljno» («befriedigend»), v vedenju znamko «hvalno» («lobenswert») ali «povoljno», v pridnosti pa «vstrajno» («ausdauernd») ali «povoljno»,

koncem I. polletja pa I razred v napredku, v vedenju in pridnosti pa najmanj znamko «povoljno». V vseh drugih slučajih morajo neoprosčeni učenci plačati polletno šolnino v prvih šestih tednih vsakega polletja, ako jih ni med tem presl. dež. šolski svet oprostil plačevanja šolnine na njih upravičeno prošnjo. Upravičena pa je prošnja (po razp. vis. naučnega ministerstva z dne 12. junija 1886, šte. 9681) le, ako so prosilci zares revni in ako so dobili v spričevalu zadnjega polletja najmanj prvi red v napredku, v vedenju in pridnosti pa vsaj znamko «povoljno». Prošnjam za oproščenje šolnine, naslovljenim na «preslavni c. kr. deželni šolski svet kranjski», naj pridenó revni prvošolci (ki niso repetenti) revnostno spričevalo, obsezajoče **natančne** in **vestne** podatke o stanu in imetku staršev in ne **nad jedno leto staro**; neoprosčeni revni učenci drugih razredov pa morajo priložiti svojim prošnjam tudi še spričevalo zadnjega polletja.

Ravnateljstvo.

Imenik učencev*

koncem šolskega leta 1893/1894.

I. a. razred.

Ajdišek Josip, Cerovec.
Ajdovec Jakob, Pivka.
Bambič Josip, Ponikve.
Bechine Viktor, Ljubljana.
Božič Josip, Tacen.
Chládek Alojzij, Impoljce na Savi.
Čimerman Milan, Vrhnika.
Čebul Josip, Adergas.
Dolence Viktor, Razdrto.
Domicelj Albin, Zagorje.
Engelmann Vinko, Stari Trg.
Fleš Albin, Ribnica.
Gorup Josip, Unee.
Gross Maksimilijan, Zagorje.
Grošelj Pavel, Ljubljana.
Holeček Pavel, Šiška.
Hribar Fran, Srednje Gameljne.
Intihar Anton, Javorje. *R.*
Jamšek Nikolaj, Goričica.
Jeklin Josip, Ponikve na Primorskem. *R.*
Jelenc Ivan, Dražgose.
Kajfež Josip, Nova Sela.
Kambič Ivan, Dragumlja Vas.
Kamenšek Fran, Idrija.
Kosmač Rudolf, Njegastern. *R.*
Kralj Fran, Kropa.
Krisper Anton, Kranj.
Kummer Fran, Kranj.
Kuster Fran, Celje na Štajerskem.
Lapanje Josip, Ljubljana.
Lavrič Alojzij, Jurjevica.
Ledenik Alfred, Ljubljana.
Loboda Ivan, Soteska.
Merala Ferdo, Ljubljana.
Novak Alojzij, Trnovo pri Il. Bistrici.
Oman Aleš, Dorfarje.
Osel Andrej, Dragočajna.
Pavlin Friderik, Kranj.
Podboj Ivan, Rakek.
Pogorelec Avgust, Radovljica.
Potočnik Ivan, Rovte.
Puppis Leopold, Logatec.
Rogl Leo, Vipava.
Schwarz Ivan, Sv. Marija na Zili na Koroškem.
Sever Maksimilijan, Tabor.
Spindler Vladislav, Kutina na Hrvatskem.
Šavnik Pavel, Kranj.
Tomec Ivan, Bloke pri Fari.
Vrhovnik Fran, Tunjice.
Zimmerman Adolf, Črnomelj.
Žnidaršič Josip, Cesta.

I. b. razred.

Ažbe Janez, Stara Loka.
Belec Mihael, Št. Vid nad Ljubljano. *R.*
Benčina Karol, Ljubljana.
Boštink Matija, Selo pri Zgornjem Tubinju.
Bozja Vinko, Polhov Gradec.
Bukovnik Janez, Povelje nad Kranjem.
Cof Ivan, Kranj.
Cvenkel Anton, Ljubno pri Radovljici.
Čadež Fran, Kranj.
Diehl Robert, Trst.
Dolar Janez, Zeleče pri Bledu.
Dolence Janez, Praprotno pri Selcih.
Habič Josip, Št. Vid nad Vipavo.
Habič Fran, Ljubljana.
Homan Janez, Zmince pri Škofji Loki.
Jamar Anton, Škofja Loka.
Ježek Matevž, Spodnje Gameljne nad Ljubljano.
Karin Fran, Škofja Loka.
Kaučič Ivan, Dragatuš pri Črnomlju. *R.*
Klinar Ivan, Kropa.
Košmrlj Ivan, Goriča Vas pri Ribnici.
Kozel Matevž, Tunjice pri Kamniku.
Kreutzer Josip, Ljubljana. *R.*
Krmelj Fran, Hotovlje pri Poljanah.
Kurent Alojzij, Višnja Gora.
Lindtner Janez, Kranj.
Ljubič Alojzij, Višnja Gora.
Marolt Miroslav, Sodražica.
Martinec Anton, Ljubljana.
Masle Anton, Dolje pri Borovnici. *R.*
Merzlikar Fran, Ljubljana.
Noč Matija, Javornik.
Novak Julij, Idrija.
Opeka Ivan, Vrhnika.

* Debelo tiskani so odličnjaki.

Pajnič Josip, Trst. *R.*
 Pavčič Božidar, Št. Janž pri Ratečah.
Peterlin Zmagoslav, Ribnica.
 Polajnar Janez, Kokra.
Pretnar Josip, Podtabor pri Podbrezju.
 Rozman Fran, Trboje pri Smledniku.
 Schiffrer Emil, Selo pri Ljubljani.
 Serša Fran, Selo pri Zgoranjem Tuhinju.

Silvester Radoslav, Vipava.
 Slana Avguštin, Videm. *R.*
 Stanič Janez, Čatež pri Brežicah.
 Šušteršič Janez, Kamna Gorica. *R.*
 Tomšič Božidar, Stari Log pri Kočevju.
 Turk Anton, Ravne pri Cerknici.
 Zupančič Josip, Ljubljana.
Zebrež Miroslav, Brežice.

I. c. razred.

Augustin Josip, Gorenja Vas pri Škofji Loki.
 Ažman Rudolf, Kočevje.
 Bađura Rudolf, Litija.
 Bekš Josip, Ljubljana.
 Brolih Janez, Visoko.
 Čepuder Vladimir, Litija.
 Colnar Janez, Stožice.
 Čebašek Josip, Voklo.
 Čencič Julij, Kamnik.
 Dolinar Josip, Pšenična Polica.
 Fišer Branislav, Ljutomer na Štajerskem.
 Gortnar Janez, Podlunk.
 Hrovat Ludovik, Zagradec.
Ipavec Josip, Križ pri Kamniku.
 Janša Fran, Ljubljana.
 Jeločnik Miroslav, Ljubljana.
 Jeločnik Pavel, Ljubljana.
Keržič Fran, Rudofovo pri Cerknici.
 Klobučar Josip, Divača na Primorskem.
 Kmet Avguštin, Sv. Lovrenc ob Temenici.
Kralj Alojzij, Višnja Gora.
 Kramer Janez, Retje na Štajerskem.
 Labajner Janez, Velike Lašče. *R.*
 Lenassi Filip, Postojina.
 Marčič Rudolf, Litija.
Maru Josip, Sv. Jurij pri Litiji.
 Mazi Fran, Borovnica.

Medič Fran, Vrhnika.
 Mencinger Alfonz, Bobinjska Bistrica.
 Mulaček Fran, Ljubljana.
 Omahna Anton, Prilesej. *R.*
 Peruzzi Svetoslav, Lipe.
 Peterlin Anton, Dolsčak.
 Peternolj Fran, Cerkno na Primorskem. *R.*
 Pipan Anton, Podgora.
Pirnat Janez, Krtina.
Pišek Anton, Mala Kostreznica.
Porenta Fran, Spodnje Bitno.
Princ Mihael, Kamna Gorica.
Rožič Valentin, Uševak.
 Rus Josip, Sv. Martin pri Litiji.
 Seliskar Jakob, Dolenja Vas.
 Starin Viktor, Ljubljana.
 Šeme Josip, Gatina.
Štrubelj Janez, Peč pri Višnji Gori.
 Šubič Milan, Pulj na Primorskem.
 Terdina Janez, Domžale.
 Uslakar Janez, Predoslje.
 Vidrih Fran, Begunje.
 Vovk Janez, Ljubljana.
 Zabavnik Fran, Ljubljana.
 Zorec Fran, Ljubljana.
 Zupančič Ivan, Lonjev na Primorskem.
 Žerjav Gregor, Lož.

II. a. razred.

Arko Alojzij, Hrenovice.
 Bernard Friderik, Škofja Loka.
 Bernard Karol, Škofja Loka.
 Bradaska Peter, Kranj.
 Cankar Karol, Vrhnika.
 Černe Fran, Ljubljana.
 Debeljak Pavel, Visoko.
 Dermastia Karol, Vodmat.
 Drmota Fran, Sestranska Vas pri Trati.
 Gerbič Hugon, Ulm na Virtemberskem.
 Gerčar Ivan, Rovna.
 Grapar Anton, Ljubljana.
Gruden Fran, Godovič.
 Harmel Adolf, Idrija.
 Hočevar Josip, Kamnik.
 Hrome Martin, Podgorica pri Sv. Jakobu. *R.*
 Jebačin Fran, Ljubljana.
Jeglič Ivan, Podbrezje.
Jekovec Ciril, Ljubno.
 Jenko Fran, Logatec.

Jež Ivan, Strmea pri Studenem.
 Keršič Peter, Podbrezje.
 Koželj Josip, Kamnik.
Kreč Ivan, Dol.
 Kristan Anton, Vič.
 Kuhar Fran, Devica Marija v Polju.
 Lavš Alojzij, Št. Jurij na Štajerskem.
 Lovšin Ivan, Hrovača pri Ribnici.
 Lužar Fran, Krško.
 Merhar Adolf, Dolenja Vas.
 Močnik Milan, Kamnik.
Nabernik Josip, Dovje.
 Pavlin Ivan, Duple.
 Perko Ivan, Srednja Vas pri Poljanah.
 Perne Alojzij, Kranj.
 Pestotnik Pavel, Kostanj pri Spod. Tuhinju.
Podbevšek Jernej, Vranja Peč.
 Poklukar Anton, Dobrova.
 Rant Anton, Prem.
 Režek Ivan, Kranj.

Rode Matija, Domžale.
 Rožman Andrej, Lahovec pri Cerkljah.
 Sojar Anton, Spodnja Šiška.
 Šerko Edvard, Cerknica.
 Šerko Milan, Cerknica.

Teran Fran, Podbrezje.
 Vilfan Fran, Zabnica.
 Zehrer Henrik, Celje na Štajerskem.
 Znidaršič Anton, Dobropolje.
 Žvokelj Fran, Vrhpolje pri Vipavi.

II. b. razred.

Bogataj Fran, Gorenja Vas pri Trati.
 Bončar Jakob, Ljubljana.
 Bončar Rudolf, Ljubljana.
 Borštnar Ivan, Vranja Peč.
 Buh Josip, Ljubljana.
 Česnovar Fran, Ljubljana.
 Dermelj Ludovik, Cerknica.
 Eržen Zdravko, Gorenje Bitno.
 Göderer Josip, Rtenek.
 Gruden Josip, Zamostec pri Sodražici. *R.*
 Hladnik Fran, Brod pri Logatcu.
 Hočevnar Milan, Pazen na Primorskem.
 Huth Rafael, Št. Ožbalt ob Dravi na Štajerskem.
 Jenko Josip, Zgornji Brnik. *R.*
 Jenko Miljutin, Ljubljana.
 Jurjevič Fran, Idrija.
 Kašman Anton, Škofja Loka.
 Kenda Ivan, Idrija.
 Kmet Vinko, Sv. Lovrenc ob Temenici.
 Kraigher Anton, Postojna.
 Kralj Anton, Zagorica.
 Kratky Josip, Podgora pri Št. Vidu nad Ljubljano.
 Krivic Edmund, Kresniške Poljane.
 Lavtižar Josip, Kranjska Gora.
 Leben Josip, Žlebi pri Preski.

Levec Stanko, Ljubljana.
 Masej Andrej, Spodnje Loke.
 Mosetizh Josip, Trst.
 Petrovčič Ivan, Mrzli Log pri Črnem Vrhu. *R.*
 Pirnat Ivan, Velike Poljane.
 Podboj Fran, Ribnica.
 Pogačar Ivan, Selo pri Breznici.
 Pogačnik Lovro, Kamna Gorica.
 Poljanec Fran, Ljubljana.
 Prezel Fran, Idrija.
 Riglar Ivan, Velike Poljane.
 Rutar Ignacij, Mlino.
 Schuber Ivan, Ljubljana.
 Susnik Anton, Zduše pri Kamniku.
 Svetlin Ivan, Brezje pri Dobu.
 Selko Avgust, Ljubljana.
 Šturm Fran, Ljubljana.
 Tepina Lovro, Stražišče.
 Tominc Anton, Kamnik.
 Tušar Vaclav, Cerkno.
 Verhunc Slavomir, Ljubljana.
 Vodušek Žiga, Ljubljana.
 Zajec Emil, Ljubljana.
 Zajec Rihard, Ljubljana.
 Zupanc Fran, Krško.
 Žust Ignacij, Jazbine pri Poljanah.

III. a. razred.

Adamič Anton, Ljubljana.
 Aljančič Janez, Križe pri Trzinu.
 Bajec Ljudevit, Hruševje.
 Bernot Josip, Kovor.
 Bezeljak Dragotin, Idrija.
 Čvetko Rudolf, Senožeče.
 Černe Leopold, Fužine.
 Dodič Josip, Sarsko pri Studencu.
 Drole Martin, Krašnja.
 Gornik Fran, Sodražica.
 Hribar Ivan, Menges.
 Jaklič Josip, Podkraj pri Velikih Laščah.
 Janša Josip, Ljubljana.
 Jeločnik Viktor, Ljubljana.
 Jenko Ljudevit, Ljubljana.
 Kette Oton, Traun na Gorenjem Avstrijskem.
 Kobal Rudolf, Ljubljana.
 Krek Stanislav, Ljubljana.
 Kržič Franjo, Vinice pri Sodražici. *R.*

Kržišnik Janez, Zgornja Luža pri sv. Lenartu.
 Kunstelj Zdravko, Železniki.
 Legat Stanko, Zagorje pri Št. Petru.
 Matjan Fran, Šmartino pri Kamniku.
 Milavec Anton, Leskovec.
 Pirč Josip, Velesovo.
 Ribnikar Adolf, Dolenji Logatec.
 Saller Fran, Ljubljana. *R.*
 Samec Maksimilijan, Kamnik.
 Schiffrer Zdravko, Stražišče pri Kranju.
 Steržaj Fran, Rakek.
 Strajhar Ivan, Šmartino pri Kamniku.
 Szillich Dragotin, Sežana na Primorskem.
 Šavnik Janko, Kranj.
 Tomsič Rudolf, Ljubljana.
 Tribuč Josip, Glinice pri Ljubljani.
 Vadnal Alojzij, Borovnica.
 Valjavec Josip, Leše pri Trzinu.
 Zorc Ivan, Švica pri Ljubljani.

III. b. razred.

Bernot Anton, Ljubljana.
 Čenčič Josip, Kamnik.
 Dunda Josip, Ljubljana.

Farčnik Josip, Ljubljana.
 Gostiša Mihael, Gornji Logatec.
 Hacin Josip, Velesovo.

Hörmann Valentin, Ljubljana
 Hutter Josip, Litija.
 Januš Alojzij, Vir pri Domžalah.
 Jovan Ivan, Št. Vid pri Ljubljani.
 Juvan Anton, Domžale.
 Kalan Fran, Jama.
 Kmet Ivan, Tržič.
 Kodelja Fran, Vipava.
 Kovač Ivan, Idrija.
 Krek Ciril, Ljubljana.
 Lavrenčič Matija, Vrhpolje pri Vipavi.
 Lehrman Karol, Beljak na Koroškem.
 Mazgon Alojzij, Ljubljana.
 Mulaček Kazimir, Ljubljana.
 Per Fran, Sap pri Vrhniku. *R.*
 Perovšek Ivan, Sv. Gregor.

Petrič Fran, Dobropolje.
 Pollak Ivan, Ljubljana.
 Premerl Stanko, Št. Vid pri Vipavi.
 Stegnar Josip, Ljubljana. *R.*
 Stojec Josip, Vrhnika.
 Stranetzky Kajetan, Idrija.
 Šega Rudolf, Ljubljana.
 Šeme Anton, Višnja Gora.
 Šlibar Jernej, Mišče.
 Tavzes Fran, Idrija.
 Turk Ivan, Kamnik.
 Winkler Ljudevit, Idrija.
 Zaje Pavel, Žimarce.
 Zakrajšek Ignacij, Preser.
 Zgaga Andrej, Kropa.
 Žerjav Maksimilijan, Lož. *R.*

IV. a. razred.

Adamič Ivan, Ribnica.
 Avčič Fran, Trnje.
 Borštnar Fran, Spodnja Šiška.
 Brelih Jakob, Tunjice.
 Dermastia Josip, Vodmat.
 Dežman Ivan, Lancovo.
 Gregorka Miroslav, Ljubljana.
 Gross Karol, Zagorje.
 Keršmanc Andrej, Bevke.
 Kmet Mihael, Sv. Lorenc ob Temenici.
 Kozina Ivan, Breg.
 Majcen Blaž, Brnica na Štajerskem.
 Mihelečič Makso, Spodnja Šiška.

Novak Ivan, Planina pri Vipavi.
 Pečnik Fran, Ljubljana.
 Perne Hinko, Podvelb.
 Pfeifer Ferko, Ljubljana.
 Planinšek Fran, Stari Trg pri Višnji Gori.
 Polec Janko, Kamnik.
 Pollak Karol, Ljubljana.
 Povše Evgen, Gorica na Primorskem.
 Puc Dominik, Ljubljana.
 Remič Ivan, Št. Jurij pri Šmariji.
 Šivic Anton, Ljubljana.
 Švigelj Matija, Borovnica.
 Vodeb Milan, Ljubljana.

IV. b. razred.

Beseg Dragotin, Idrija.
 Čertanc Alojzij, Ljubljana.
 Čuk Dragotin, Črni Vrh.
 Dolenc Engelbert, Postojina.
 Golar Florijan, Gostče.
 Hočevar Jurij, Ljubljana.
 Kaman Josip, Ljubljana.
 Kavčan Fran, Ljubljana.
 Klemenc Julij, Ljubljana.
 Kozina Pavel, Ljubljana.
 Kreč Anton, Trzin.
 Lisac Konrad, Ljubljana.
 Lukešič Andrej, Ljubljana.
 Murn Josip, Ljubljana.
 Omersa Niko, Kranj.

Pirc Jurij, Godič pri Kamniku.
 Podboj Fran, Planina.
 Pož Dragotin, Postojina.
 Romold Ivan, Vodice na Primorskem.
 Skul Fran, Ljubljana.
 Stadler Ivan, Zareče pri Trnovem.
 Šter Fran, Zgornji Brnik.
 Švara Fran, Gorjansko na Primorskem.
 Tomel Anton, Pristava pri Mengšu.
 Vehovec Alojzij, Raka.
 Vodopivec Josip, Postojina.
 Zajec Albin, Ljubljana.
 Zaplotnik Avguštin, Št. Gothart.
 Zupan Matej, Mošnje.
 Žorž Josip, Mernik na Primorskem.

